

PTA

1971

ES

BORAD

JSCAMI LEZACYMI

791531.01.03

PORADNIK

Wystandardyzowanych zasad
współpracy szkół i placówek
z Policją

PAT/E

PORADNIK

WYSTANDARYZOWANYCH ZASAD
WSPÓŁPRACY SZKÓŁ I PLACÓWEK Z POLICJĄ

Wydanie I

Warszawa 2015

Publikacja pod kierunkiem:

insp. Grzegorza Jacha – Pełnomocnika Komendanta Głównego Policji ds. edukacji na rzecz bezpieczeństwa, Społecznego Doradcy Rzecznika Praw Dziecka

insp. Ryszarda Garbarza – Dyrektor Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP

Opracowanie:

podinsp. Wanda Mende – Wydział Prewencji Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP

mł. insp. Dariusz Prządka - Wydział Prewencji Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP

podinsp. Dorota Pater – Wydział Profilaktyki Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP

Współpraca i konsultacja:

Teresa Szopińska-Grodzka – Ministerstwo Edukacji Narodowej

Anna Radomska - Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii

kom. Magdalena Falkowska – Komenda Wojewódzka Policji w Gdańsku

Radosław Nowak – Gdańskie Centrum Profilaktyki Uzależnień

st. sierż. Damian Wroczyński – Gabinet Komendanta Głównego Policji

Krzysztof Pawelec – Gabinet Komendanta Głównego Policji

Magdalena Wojtczak – Bielskie Stowarzyszenie Artystyczne „Teatr Grodzki” w Bielsku-Białej

Poradnik został skonsultowany między resortami.

Redakcja:

Izabela Pajdała-Kusińska – Gabinet Komendanta Głównego Policji

Wydawca©:

Gabinet Komendanta Głównego Policji we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej

**„Poradnik wystandaryzowanych zasad współpracy szkół i placówek z Policją”
wydany w wersji elektronicznej finansowany jest w ramach programu
Ministerstwa Edukacji Narodowej „Bezpieczna i przyjazna szkoła”**

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....str. 5

Wstęp - str. 6

I. Twórcza profilaktyka rówieśnicza jako metoda pracy edukacyjno-profilaktycznej na przykładzie ogólnopolskiego programu Komendy Głównej Policji „Profilaktyka a Ty” .....str. 8

1. Ogólnopolski program Komendy Głównej Policji „Profilaktyka a Ty”
2. Obszary działań programu PaT
3. PaTPORT dla szkół
4. Szkolenia realizowane w programie PaT
5. Działanie PaT/E (edukacja) w ramach współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej z Komendą Główną Policji w obszarze programu PaT
6. Analiza badania projektowego „Młodzież o narkotykach i profilaktyce” przeprowadzonego w trakcie projektu PaT/E w województwach: małopolskim i lubuskim w 2015 roku

II. Demoralizacja nieletnich.....str. 24

1. Określenie pojęć
2. Wiek, a odpowiedzialność karna

III. Władza rodzicielska.....str. 28

1. Obowiązki i prawa rodziców
2. Udzielenie pomocy rodzinie

IV. Szkoła.....str. 32

1. Objęcie ucznia programem profilaktycznym
2. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna
3. Rodzice w szkole
4. Prawa rodziców i uczniów

V. Współpraca szkoły z Policją i zasady postępowania w sytuacjach kryzysowych.....str. 38

1. Zasady postępowania wobec ucznia – sprawcy czynu karalnego/przestępstwa
2. Zasady postępowania ucznia pokrzywdzonego czynem karalnym/przestępstwem
3. Zasady postępowania w sytuacji ujawnienia w szkole zjawiska cyberprzemocy
4. Zasady postępowania w przypadku, gdy na terenie szkoły znajduje się uczeń będący pod wpływem alkoholu lub narkotyków
5. Zasady postępowania nauczyciela w sytuacjach agresywnego zachowania ze strony uczniów (uczeń-uczeń)
6. Zasady postępowania w sytuacji posiadania przedmiotów niedozwolonych na terenie szkoły
7. Zasady postępowania, gdy na terenie szkoły znajduje się substancja przypominająca narkotyki
8. Zasady postępowania w przypadku stwierdzenia dewastacji mienia szkolnego i/lub cudzej własności
9. Zasady postępowania dyrektora szkoły po otrzymaniu informacji o podejrzeniu podłożenia ładunku wybuchowego lub innego środka rażenia zbiorowego
10. Sytuacja konieczności zabrania ucznia do szpitala

VI. Udział Policji w postępowaniu w sprawach nieletnich.....str. 44

1. Legitymowanie osób
2. Kontrola osobista
3. Przeszukanie
4. Zatrzymanie nieletniego
5. Przesłuchanie nieletniego
6. Uprawnienia nieletniego
7. Obowiązki nieletniego
8. Nieletni pozostający na wolności

VII. Przemoc w rodzinie.....str. 50

1. Podstawy prawne
2. Definicje przemocy w rodzinie i zakres podmiotowy jej stosowania
3. Fazy przemocy w rodzinie
4. Formy przemocy w rodzinie
5. Zespół Interdyscyplinarny
6. Procedura „Niebieskie Karty” – interwencja
7. Symptomy zachowań dziecka doznającego przemocy
8. Osoba stosująca przemoc – dziecko
9. Jak rozmawiać z dzieckiem pokrzywdzonym?

Tezy i pytania do dyskusji dla wychowawców, pedagogów i animatorów pracy z młodzieżą.....str. 60

Słowniczek.....str. 62

Test sprawdź co się z Tobą dzieje.....str. 64

Instytucje wspierające.....str. 66

Gdzie szukać pomocy?.....str. 67

Wykaz skrótów

MEN (MENiS)	Ministerstwo Edukacji Narodowej (Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu)
MSW (MSWiA)	Ministerstwo Spraw wewnętrznych (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji)
MiPS (MRPiPS)	Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej)
RM	Rada Ministrów
Dz. U.	Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
Dz. Urz.	Dziennik Urzędowy
PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
art.	artykuł
k.c.	kodeks cywilny
k.k.	kodeks karny
k.k.w.	kodeks karny wykonawczy
k.p.c.	kodeks postępowania cywilnego
k.p.k.	kodeks postępowania karnego
k.r.o.	kodeks rodzinny i opiekuńczy
k.w.	kodeks wykroczeń
ops	ośrodek pomocy społecznej
PID	policyjna izba dziecka
u.p.n	ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich
u.p.w.r	ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie
u.p.s.	ustawa o pomocy społecznej
z późn. zm	z późniejszymi zmianami

WSTĘP

Celem niniejszej publikacji jest wypracowanie metod współpracy szkół i placówek z Policją. Efektem tej pracy są przygotowane wyjaśnienia przydatnych pojęć i terminów z tego zakresu, omówienie kompetencji oraz zadań poszczególnych podmiotów, a także propozycje niektórych procedur postępowania w przypadku zaistnienia konkretnego zdarzenia kryzysowego w szkołach i placówkach oświatowych.

Zespół opracowujący niniejszy Poradnik, traktując opracowanie jako materiał wyjściowy do pogłębionej analizy i uzupełnień, proponuje powołanie międzyresortowej grupy specjalistów monitorujących i aktualizujących stan prawny oraz poszerzanie Poradnika o tematy pozostające w zainteresowaniu osób pracujących z młodzieżą szkolną.

Inspiracją do powstania Poradnika była publikacja Zespołu Monitorującego Realizację Zadań w Zakresie Przeciwdziałania Zjawiskom Patologii Społecznej, który realizuje Program „Wspólnie przeciw patologiom” działający w województwie pomorskim. W Poradniku przedstawione zostały wybrane działania służb społecznych ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa młodzieży i dorosłych potrzebujących pomocy. Zintegrowany system przeciwdziałania zjawiskom patologii społecznej pozwala na skuteczne reakcje interwencyjne oraz podniesienie poziomu wiedzy osób pracujących z zagrożonym środowiskiem.

Zespół opracowujący niniejszy Poradnik ma świadomość, że zawarte procedury nie rozwiązują wszystkich napotkanych problemów, gdyż należy dostosować je do konkretnych sytuacji i możliwości. Należy również oczekiwać pozytywnych efektów podejmowanych wspólnie działań różnorodnych służb i instytucji, które oparte będą na doprecyzowanych i jasno określonych kompetencjach oraz zasadach wzajemnego informowania się i wspólnego działania pomocowego.

I. TWÓRCZA PROFILAKTYKA RÓWIEŚNICZA JAKO METODA PRACY EDUKACYJNO- PROFILAKTYCZNEJ Z MŁODZIEŻĄ NA PRZYKŁADZIE OGÓLNOPOLSKIEGO PROGRAMU KOMENDY GŁÓWNEJ POLICJI „PROFILAKTYKA a Ty”

1. Ogólnopolski program Komendy Głównej „Profilaktyka a Ty”

Od 2006 roku Komenda Główna Policji prowadzi program profilaktyczny „Profilaktyka a Ty”. Program PaT adresowany jest do ogółu młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Biorąc pod uwagę oddziaływanie grupy rówieśniczej w tym wieku na młodego człowieka, program PaT zakłada potrzebę wzmacniania i kształtowania postaw asertywnych oraz promowania takich postaw wśród młodzieży zagrożonej zjawiskami patologii społecznej. Zarówno badania jak i publiczne „świadczenia” młodych PaTowiczów potwierdzają resocjalizujący wpływ grupy młodzieżowej PaT.

Strategia programu oparta jest na upowszechnianiu twórczej profilaktyki rówieśniczej poprzez młodzieżowe autorskie projekty profilaktyczne oraz kształcenie młodzieżowych liderów PaT przygotowywanych podczas ogólnopolskich i regionalnych szkoleń do prowadzenia rówieśniczych grup PaT funkcjonujących na poziomie miasta, powiatu lub gminy. Strategia ta zakłada, iż młodzież sama wskazuje obszary twórcze, którymi jest zainteresowana np. film, teatr czy happening. Młodzieżowy lider programu PaT dba o wprowadzenia w te obszary tematyki profilaktycznej dotyczącej m.in. narkomanii, cyberprzemocy, przemocy werbalnej czy też handlu ludźmi. Dzięki temu młodzież będąc autorami takich profilaktycznych projektów, utożsamia się z nimi i w pełni angażuje się w ich realizację, a tym samym wzmacnia lub dopiero kształtuje postawy asertywne. Bardzo istotnym efektem tej strategii jest naturalne i partnerskie włączanie się do projektów rówieśników z różnych środowisk z racji ich wspólnych zainteresowań lub możliwości rozwijania umiejętności, np. aktorskich, plastycznych, fotograficznych, muzycznych czy reżyserskich. Do kreatywnej i dynamicznie działającej młodzieżowej grupy PaT często dołączają osoby stygmatyzowane, uczniowie o słabszych wynikach w nauce oraz młodzież potrzebująca rówieśniczej akceptacji. Natychmiastowe przenoszenie i promowanie pozytywnych efektów ich twórczej pracy do mediów społecznościowych prowadzonych również przez młodzież, buduje rówieśnicze więzi, ale także bardzo ważne uznanie w rodzinie i środowisku.

Nowym elementem strategii programu PaT jest wprowadzona od stycznia 2015 roku możliwość tworzenia w każdych warunkach najmniejszej młodzieżowej grupy PaT, którą jest PaTPORT. To podstawowe ogniwo w strukturze programu PaT może być utworzone w każdej szkole lub placówce, w której przebywa młodzież, także w placówce resocjalizacyjnej. Metody działania są podobne jak w młodzieżowej grupie PaT. Szkolnym PaTPORTEM kieruje kapitan. Za szkolenie kapitanów PaTPORTÓW odpowiadają młodzieżowi liderzy PaT. Zasady utworzenia PaTPORTU opisane są szczegółowo na stronie internetowej programu w zakładce PaTPORT.

Działania podejmowane przez młodzież wpisywane są w całoroczny, ogólnopolski kalendarz Impresariatu PaT lub koordynowane centralnie np. Ogólnopolski Głos Profilaktyki ze Zrywem Wolnych Serc każdego roku 1 czerwca o godz. 12.00. Problematyka dotycząca bezpieczeństwa w programie PaT obejmuje szeroki wachlarz zagadnień od bezpieczeństwa w ruchu drogowym, przez problematykę zdrowotną np. anoreksję, aż po zagrożenie zjawiskami narkomanii i cyberprzemocy. Bardzo istotne akcenty stawiane są na właściwe relacje w rodzinie, szkole i środowisku.

PaT to skrót od nazwy programu Komendy Głównej Policji „Profilaktyka a Ty”, który każdemu stawia pytanie: *co Ty zrobisz w sprawie profilaktyki uzależnień?* W programie znajdziemy miejsce każdy, komu bliska jest myśl humanistyczna. Wartością tej inicjatywy są ludzie, którzy chcą działać dla drugiego człowieka. Doświadczenia pracy metodą twórczej resocjalizacji upowszechniane m.in. przez Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, IPSiR Uniwersytetu Warszawskiego, czy też WSNS Pedagogium w Warszawie pokazują, iż nawet w środowiskach zdeformowanych społecznie można niektóre grupy, a na pewno jednostki, wyhamować w społecznej autodestrukcji.

Poszukiwania skutecznego języka komunikacji w profilaktyce doprowadziły nas do jednej z dróg jaką jest obraz: film, teatr i drama. To jedne z wielu narzędzi wykorzystywanych w twórczej profilaktyce.

PaT to twórcza profilaktyka w działaniu bez fikcji i ulotek. PaT nie ma charakteru akcyjności i konkurencyjności. Społeczność PaT budowana jest na relacjach łączenia środowisk, wzajemnego wsparcia, wymiany doświadczeń i twórczych prezentacji.

Strategia programu PaT oparta jest na profilaktyce rówieśniczej. To młodzi tworzą dla młodych szukając zrozumiałego języka rówieśniczej komunikacji. Projekt odrzuca wszelką stygmatyzację, która często determinuje zachowania młodych ludzi. Jeżdżąc po Polsce często słyszymy od młodzieży, że skoro i tak jestem zły jak twierdzą „wszyscy” nie ma sensu się starać. W programie nie ma zróżnicowania na dobrych i złych uczniów. Każdy ma szansę. Oczywiście nie każdy wybierze teatr. Jeżeli jednak to zrobi, paradoksalnie twórcza profilaktyka może być punktem zwrotnym w jego wizerunku i początkiem destygmatyzacji. Takie przykłady w realizacji programu PaT pojawiały się w każdym mieście. Społeczność programu PaT udowodniła w wielu miejscach na terenie kraju, że to właśnie młodzież jest doskonałym i najbardziej przekonującym partnerem w twórczej profilaktyce, a nie tylko podmiotem, do której ta profilaktyka jest kierowana.

Autorem programu jest Grzegorz Jach – inspektor Policji, Pełnomocnik Komendanta Głównego Policji ds. edukacji na rzecz bezpieczeństwa, Społeczny Doradca Rzecznika Praw Dziecka.

Program realizuje Gabinet Komendanta Głównego Policji poprzez Impresariat PaT w Warszawie.

CELE PROGRAMU:

- Komunikowanie oraz inicjowanie przez zespoły specjalistów (w tym policyjnych) wspólnoty działań, skierowanych przeciwko zjawiskom patologii społecznej, opartych na innowacyjnych metodach, z zaangażowaniem młodzieżowego wolontariatu i aktywną współpracą z samorządami.
- Zmniejszanie zjawiska uzależnień wśród młodzieży szkolnej, poprzez kształtowanie aktywnych społecznie i umacnianie asertywnych postaw.
- Inspirowanie rodziców do pogłębiania wiedzy z zakresu profilaktyki uzależnień oraz nakłanianie ich do częstej rozmowy na ten temat z własnymi dziećmi.
- Tworzenie ogólnopolskiej społeczności, promującej wśród młodzieży modę na życie bez przemocy i uzależnień.

PaT to program:

- mody na życie bez uzależnień;
- profilaktyki rówieśniczej;
- dobrych wiadomości, a nie protestów;
- zaproszeń, a nie wykluczeń;
- destygmatyzacji młodzieży wykluczonej lub środowiskowo marginalizowanej;
- bez nagród i działania za coś;
- nie robienia co się chce, ale odpowiedzialności za siebie i innych.

PaT to głos młodzieży w profilaktyce uzależnień.

2. Obszary działań programu PaT

Program PaT realizowany jest przez cały rok jednocześnie w siedmiu obszarach:

Obszar pierwszy = DZIAŁANIE

Działanie PaT polega na prowadzeniu spotkań/szkoleń kierowanych do jednego z wymienionych adresatów:

- MŁODZIEŻ – działanie PaT/M i PaT/PORT (dla uczniów szkół ponadpodstawowych). Działanie organizowane jest na zaproszenie lokalnego samorządu i Policji (miasto/powiat/gmina).
- RODZICE – to działanie PaT/R (dla rodziców młodzieży szkolnej). Działanie organizowane jest na zaproszenie lokalnego samorządu i Policji (miasto/powiat/gmina).
- LIDERZY – to działanie PaT/L (dla liderów młodzieżowych PaT w formie szkolenia zarządzania grupą PaT). Działanie organizowane jest przez Impresariat PaT. Szkolenie liderów PaT finansowane jest z rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej” (MSW).
- NAUCZYCIELE/ANIMATORZY – PaT/E (dla nauczycieli/animatorów w formie szkolenia eksperckiego PaT). Działanie organizowane jest w porozumieniu z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Obszar szkolenia obejmuje województwa wytypowane przez MEN w danym roku kalendarzowym. Biorą w nim udział osoby dorosłe zaangażowane w różne formy pracy z młodzieżą. Uczestników szkolenia typują lokalne samorządy. Szkolenie PaT/E poprzedza spotkanie na szczeblu wojewódzkim z udziałem przedstawicieli wojewody, marszałka województwa, kuratora oświaty oraz komendanta wojewódzkiego/stołecznego Policji. Szkolenie eksperckie PaT/E (edukacja) finansowane jest z rządowego programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła” (MEN).

Wyraźne zróżnicowanie docelowych grup wynika z jednoznacznie odmiennego sposobu komunikowania się z adresatem. Szczegółowe informacje dotyczące struktury oraz metody prowadzenia programu dostępne są na stronie: www.pat.policja.gov.pl

Obszar drugi = INFORMACJA

Program PaT, oprócz prezentowania działań bieżących na stronie internetowej, promuje wartościowe inicjatywy edukacyjno-profilaktyczne realizowane na terenie całego kraju. Program PaT udostępnia także bazę scenariuszy profilaktycznych (<http://pat.policja.gov.pl/pat/dopobrania/scenariusze/258,scenariusze.html>).

Program PaT wydaje materiały informacyjne dostępne na stronie internetowej programu w formie pisanej (gazety „PaTrz!”, „PaTosfera”, „Przystankowicz”) i radiowej (internetowe Radio TRAP czyli „Tematyczna Radiowa Antena Profilaktyczna” nadająca na fali profilaktyki). Specjalną zakładką na stronie programu stanowi galeria zdjęć oraz filmów społeczności PaT (dokument, fabuła, LipDub), a także publikacje, poradniki metodyczne dla nauczycieli, pedagogów i animatorów pracy z młodzieżą, pakiety edukacyjno-profilaktyczne (filmowe) z zawartymi scenariuszami lekcji.

Obszar trzeci = EDUKACJA

To działanie zmierzające do ewaluacji i naukowego podsumowywania efektów programu jak też służące naukowemu opracowaniu obserwacji, płynące (po 10 latach funkcjonowania programu) z setek wystawionych spektakli i towarzyszących im dyskusji z 350 tysiącami młodzieży. Główny nurt tego obszaru stanowi działanie PaT/E (edukacja) prowadzone we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, w ramach którego wydany został Poradnik Metodyczny PaT, przeznaczony dla pedagogów, nauczycieli, wychowawców i policjantów realizujących zadania służbowe z obszaru profilaktyki.

W programie PaT podpisane są również Deklaracje Akademickie, w ramach których m.in. studenci mają możliwość odbywania praktyk. Pierwszą uczelnią, która podpisała Deklarację Akademicką była Wyższa Szkoła Nauk Społecznych PEDAGOGIUM w Warszawie, która upowszechnia metodę twórczej resocjalizacji wzmacniając przekaz twórczej profilaktyki rówieśniczej w środowisku akademickim.

Obszar czwarty = CERTYFIKAT „Wspiera nas PaT”

Certyfikat „Wspiera nas PaT” to dokument przyznawany od 2009 roku przez Impresariat programu „Profilaktyka a Ty” najciekawszym projektom profilaktyczno-artystycznym w całej Polsce. Warunkiem otrzymania Certyfikatu jest realizacja przedsięwzięcia o charakterze profilaktycznym z wykorzystaniem narzędzia sztuki. Działanie powinno być przeprowadzone z bezpośrednim bądź pośrednim udziałem Policji. Do 2016 roku Certyfikat otrzymało 16 najbardziej wartościowych inicjatyw w kraju, podjętych zarówno przez młodzież, jak też przez instytucje.

Obszar piąty = AKCJA „PRYZYSTANEK PaT”

„Przystanek PaT” to coroczne, ogólnopolskie spotkanie społeczności PaT z całego kraju promującej modę na życie wolne od uzależnień. Przez kilka dni odbywają się bezpłatne warsztaty artystyczne prowadzone przez zawodowych instruktorów. Można wziąć udział m.in. w zajęciach teatralnych, kuglarskich, wokalnych, tanecznych, literackich, recytatorskich, dziennikarskich, radiowych, etnograficznych, charakteryzatorskich i technicznych. W programie przewidziane są również warsztaty profilaktyczne, rozmowy filozoficzne, koncerty oraz spektakle w wykonaniu grup teatralnych z całej Polski. Ostatniego dnia, podczas finału Akcji uczestnicy warsztatów prezentują efekty swojej pracy przed zaproszonymi gośćmi, mediami i lokalną społecznością.

W Akcję zaangażowane są lokalne władze oświatowe, samorządowe, Policja i media. Centralną Akcję „Przystanek PaT” odwiedzili obserwatorzy z Niemiec, Szwecji, Wielkiej Brytanii, Portugalii, Danii, Ukrainy, Litwy, Iranu, Norwegii i Węgier. Warsztaty artystyczne prowadzili zawodowi instruktorzy nie tylko z Polski ale także ze Słowacji, Brazylii, Kuby, Izraela, Rosji i Niemiec.

Obszar szósty = PaH czyli Profilaktyka a Harcerstwo

Inicjatywa skierowana jest do harcerzy wszystkich organizacji i stowarzyszeń. Głównym jej narzędziem jest Profilaktyczna Gra Miejska, którą przeprowadzają harcerze dla młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (zakładka PaH na stronie internetowej programu). Projekt „Profilaktyka a Harcerstwo” zaprasza do współpracy każdą organizację harcerską w kraju.

Obszar siódmy = PaTosfera

PaTosfera trwa kilka godzin i polega na promocji społeczności PaT w centrach miast. PaTowicze zapraszają do wspólnej zabawy lokalną społeczność promując modę na życie wolne od uzależnień.

Osiągnięcia Programu PaT:

- Program „Profilaktyka a Ty” w 2007 roku został wpisany do Banku Dobrych Praktyk, a w roku 2011 otrzymał tytuł LIDERA rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”
- W 2009 roku IV Centralna Akcja „Przystanek PaT” została objęta patronatem Europejskiego Roku Kreatywności i Innowacji
- W 2010 roku program PaT przystąpił do Europejskiej Kampanii w sprawie Narkotyków

- W 2011 roku program PaT uczestniczył w działaniach Europejskiego Roku Wolontariatu
- W 2012 roku społeczność PaT jest intensywnie obecna w działaniach Roku Korczaka
- W 2015 roku na Stadionie Narodowym odbył się X Ogólnopolski Przystanek PaT, w którym uczestniczyło 11 tys. osób.

3. PaTPORT w szkole

PaTPORT to najnowsze i najprostsze rozwiązanie organizacyjne dla osób zainteresowanych zainicjowaniem lub włączeniem już prowadzonych działań w szkole lub placówce metodą twórczej profilaktyki rówieśniczej do ogólnopolskiego programu edukacyjno-profilaktycznego Komendy Głównej Policji „Profilaktyka a Ty” realizowanego w kraju od 2006 roku.

Fundamentem społeczności PaT jest młodzieżowa grupa PaT z jej liderem. Grupa PaT może być utworzona na poziomie organizacyjnym jednostki samorządowej (gmina, miasto, powiat). Nowym rozwiązaniem organizacyjnym, którym jest możliwość samodzielnego tworzenia PaTPORTÓW. Utworzenie młodzieżowej grupy PaT jest możliwe wyłącznie z bezpośrednim udziałem Impresariatu PaT.

Siedem kroków – jak utworzyć PaTPORT?

1. Krok pierwszy – inicjatywę utworzenia PaTPORTU w szkole ponadpodstawowej (lub innej placówce, w której uczy się lub przebywa młodzież od 13 roku życia) mogą zgłosić:
  - a) uczniowie / wychowankowie;
  - b) dyrektor / pedagog / psycholog / nauczyciel przedmiotu / wychowawca (np. Bursy);
  - c) rodzice uczniów / wychowanków;
  - d) policjanci lub przedstawiciele innych instytucji działających na rzecz bezpieczeństwa.
2. Krok drugi – gotowość do dobrowolnego działania na rzecz bezpieczeństwa w twórczej profilaktyce rówieśniczej powinno zgłosić minimum 15 uczniów jednej szkoły/placówki.
3. Krok trzeci – na wspólnym spotkaniu kierownictwa szkoły/placówki z młodzieżą zadeklarowaną do utworzenia PaTPORTU oraz przedstawicielami rodziców, Policji, oświaty i organu prowadzącego szkołę / placówkę, podjęta zostaje uchwała o utworzeniu PaTPORTU szkoły (tutaj nazwa szkoły / placówki).
4. Krok czwarty – zgłoszenie pocztą elektroniczną na adres impresariat.pat@gmail.com podjęcia uchwały o utworzeniu PaTPORTU:

- województwo
- miejscowość
- szkoła / placówka
- organ prowadzący szkołę / placówkę
- opiekun PaTPORTU (kontakt)
- Kapitan PaTPORTU (kontakt)
- ilość członków PaTPORTU (w tym Kapitanatu)
- data i miejsce podjęcia uchwały o utworzeniu PaTPORTU
- osoba zgłaszająca utworzenie PaTPORTU (stanowisko i kontakt).

5. Krok piąty – Impresariat PaT drogą elektroniczną prześle zwrotną korespondencję (oraz logo PaT), na podstawie której utworzony PaTPORT włączony zostanie do ogólnopolskiej społeczności programu edukacyjno-profilaktycznego Komendy Głównej Policji „Profilaktyka a Ty” i umieszczony na stronie internetowej PaT w zakładce PaTPORT.
6. Krok szósty – przekazanie otrzymanego z Komendy Głównej Policji potwierdzenia Impresariatu PaT, zatwierdzającego utworzony PaTPORT, korespondencją elektroniczną do:
  - organu prowadzącego szkołę / placówkę,
  - właściwej komórki organizacyjnej władz oświatowych,
  - właściwej Komendy Miejskiej / Powiatowej / Rejonowej Policji.
7. Krok siódmy – rozpoczęcie działalności PaTPORTU.

4. Szkolenia realizowane w programie PaT

a) szkolenia dla liderów młodzieżowych programu „Profilaktyka a Ty” o zasięgu ogólnopolskim organizowane są 2 razy w roku. Tematyka szkoleń dotyczy kompetencji interpersonalnych lidera, publicznych prezentacji działalności młodzieżowej grupy PaT, pozyskiwania partnerów oraz zasad bezpieczeństwa i zarządzania organizowanymi projektami. Dodatkowo prowadzone są warsztaty i ćwiczenia metod wzmacniania więzi rówieśniczych i społecznościowej integracji;

b) szkolenia dla młodzieżowych liderów programu PaT o zasięgu regionalnym organizowane są od 2 do 4 razy w roku. Tematyka szkolenia obejmuje aspekty zarządzania grupą rówieśniczą, problematykę radzenia sobie z konfliktem stresem, możliwości otrzymania wsparcia ze strony specjalistów np. pedagog, psycholog, policjant oraz możliwości pozyskiwania środków na działalność. Szkolenie często łączone jest z wybranym warsztatem np. reżyserskim;

c) szkolenia dla nauczycieli, pedagogów i animatorów pracy z młodzieżą odbywają się jeden raz dla danego województwa w ramach działania PaT/E (edukacja) realizowanego przez MEN i KGP w obszarze programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”. W danym roku kalendarzowym szkolenie organizowane jest dla wybranych 3 województw. W szkoleniu biorą udział nauczyciele/animatorzy pracy z młodzieżą, którzy zostali wytypowani przez władze samorządowe powiatu lub miasta grodzkiego na prawach powiatu. Każdy powiat/miasto otrzymuje jedno miejsce. Problematyka szkolenia obejmuje zakres wiedzy merytorycznej idei, strategii i metod programu „Profilaktyka a Ty” oraz ćwiczenia dotyczące prezentacji programu PaT w środowiskach samorządowych, pedagogicznych, dziennikarskich i szkolnych. Po ukończonym szkoleniu jego uczestnik otrzymuje zaświadczenie i tytuł eksperta PaT. Celem szkolenia jest przygotowanie grupy ekspertów PaT inspirujących lokalne społeczności do tworzenia PaTPORTÓW i młodzieżowych grup PaT;

d) szkolenia dla policjantów odbywają się w trybie szkoleń planowanych dla funkcjonariuszy Policji zajmujących się zawodowo pracą z nieletnimi oraz profilaktyką. Zakres tematyki i warsztatów podobny jest do szkolenia nauczycieli, uwzględniając uwarunkowania wynikające z zadań zawartych w Ustawie o Policji.

5. Działanie PaT/E (edukacja) w ramach współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej z Komendą Główną Policji w obszarze programu „Profilaktyka a Ty”

Program PaT stanowi wsparcie dla systemowych rozwiązań edukacyjno-profilaktycznych prowadzonych z młodzieżą metodą twórczej profilaktyki rówieśniczej. Policja w programie PaT przyjmuje rolę społecznego edukatora, ale także partnera nauczycieli, młodzieży, oraz jej rodziców.

Inicjatorem projektu PaT/E (edukacja) jako nowego działania w programie PaT był Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej Zbigniew Włodkowski. Otwarcie projektu pilotażowego nastąpiło 12 kwietnia 2011 roku w warszawskim Teatrze na Woli i objęło działaniem trzy województwa: opolskie, pomorskie i lubelskie. W kolejnych latach zrealizowano szkolenia nauczycieli, pedagogów i animatorów pracy z młodzieżą w 13 województwach. Od 2012 roku projekt kontynuowali Sekretarze Stanu w MEN Tadeusz Sławecki i Urszula Augustyn.

Głównym celem działania PaT/E jest przeprowadzenie szkolenia oraz przygotowanie animatorów/nauczycieli do pełnienia funkcji ekspertów w programie PaT w obszarze funkcjonowania lokalnego samorządu. Innowacyjność projektu szkolenia animatorów/nauczycieli polega na poznawaniu projektu w bezpośredniej obserwacji oraz aktywnym udziale w wybranych etapach procesu budowania grupy młodzieżowej PaT.

Animatorami kierowanymi na szkolenie PaT/E są najczęściej nauczyciele, pedagodzy, psychologowie, instruktorzy placówek kultury, specjaliści placówek wychowania pozaszkolnego lub samorządowcy. W szkoleniu mogą równolegle brać udział policjanci służby prewencyjnej realizujący zadania z obszaru profilaktyki.

Zaproszenie do udziału w szkoleniu przesyła bezpośrednio Kuratorium Oświaty. Rolę głównego partnera wspólnie zapraszającego na szkolenie może pełnić Komenda Wojewódzka/Stołeczna Policji, Urząd

Wojewódzki lub Urząd Marszałkowski danego województwa. Zaproszenia kierowane są do prezydentów lub burmistrzów miast oraz starostów powiatów. Komórki organizacyjne, właściwe do realizacji zadań z zakresu edukacji na rzecz profilaktyki uzależnień, przekazują czytelną informację dotyczącą możliwości udziału w szkoleniu, a następnie wybierają i kierują na szkolenie najlepszego kandydata reprezentującego miasto/powiat.

Szkolenie prowadzone przez Impresariat PaT odbywa się na terenie miasta/powiatu wybranego przez władze wojewódzkie, w którym po jego zakończeniu działaniami PaT/M skierowanymi do młodzieży szkolnej, pozostaje zbudowana młodzieżowa grupa PaT. Gospodarz szkolenia otrzymuje zatem pozostający na miejscu, utworzony w ramach projektu zespół młodych wolontariuszy do realizacji działań profilaktycznych z uczniami szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Młodzież wybiera spośród siebie LIDERA PaT, a instytucja koordynująca opiekuna młodzieżowej grupy PaT.

Podsumowując:

1. Warto odnaleźć na terenie miasta/powiatu najbardziej odpowiedniego nauczyciela/animatora pracy z młodzieżą kierowanego na szkolenie eksperckie PaT.
2. Warto wysłuchać animatora/eksperta PaT po zakończonym szkoleniu.
3. Warto podjąć próbę zbudowania lokalnej, młodzieżowej grupy PaT lub PaTPORTU.
4. Warto wspierać twórczą profilaktykę rówieśniczą.

6. Analiza badania projektowego „Młodzież o narkotykach i profilaktyce” przeprowadzonego w trakcie projektu PaT/E w województwach: małopolskim i lubuskim w 2015 roku

Badania „Młodzież o narkotykach i profilaktyce” prowadzone są w programie PaT od 2006 roku. Badania realizowane są na próbie losowej wśród młodzieży szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W badaniu wykorzystano ankietę audytoryjną, wypełnianą podczas działania PaT/M, z udziałem ankietera, zapewniając anonimowość, zarówno na poziomie pojedynczego ucznia, jak i szkół.

W 2015 roku, podczas działania PaT/E dla nauczycieli w ramach szkolenia przeprowadzono działanie PaT/M, podczas którego poproszono uczniów o wypełnienie ankiety audytoryjnej.

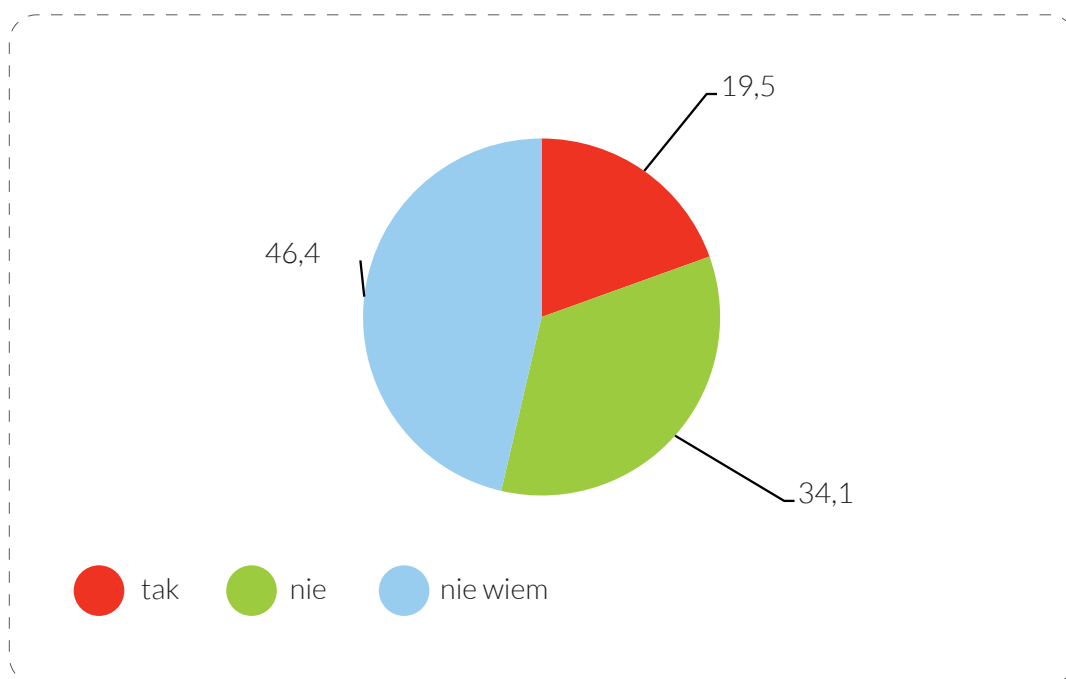
W badaniu udział wzięło ogółem 964 uczniów szkół ponadpodstawowych z Tarnowa, Krakowa, Gorzowa Wlkp. i Zielonej Góry.

Celem badania projektowego była chęć zrozumienia odpowiedzi na pytanie „dlaczego tak się dzieje?”. Stąd też zawarte zostały w ankiecie pytania o częstotliwość prowadzenia rozmów rodziców i nauczycieli z młodzieżą oraz pytanie badające opinię na temat narzędzi profilaktycznych metod oddziaływania.

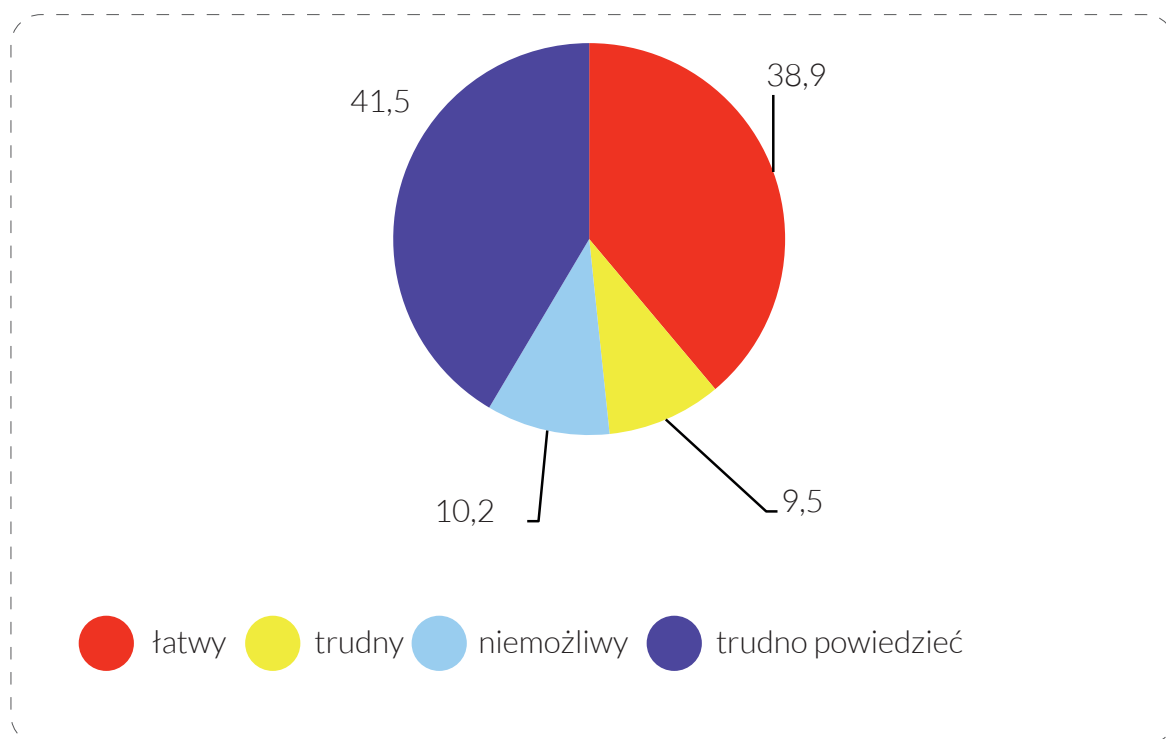

NARKOTYKI I DOPALACZE W ZASIĘGU RĘKI?

Czy na terenie Twojej szkoły pojawiają się narkotyki/dopalacze (czy są one dostępne, czy widziałeś/aś, jak ktoś je zażywa, handluje nimi itp.)? N= 964

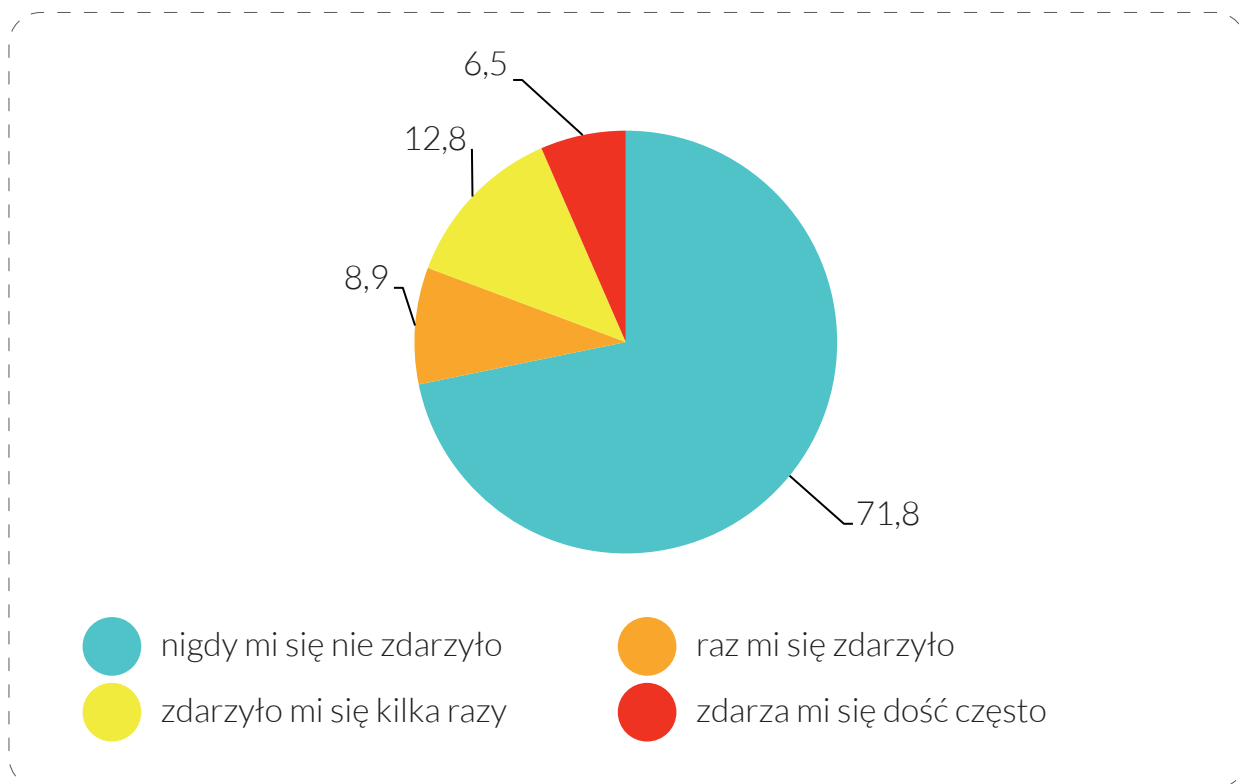

Jaki jest Twoim zdaniem dostęp do narkotyków, dopalaczy w rejonie Twojego zamieszkania (dzielnica/osiedle)? N= 962

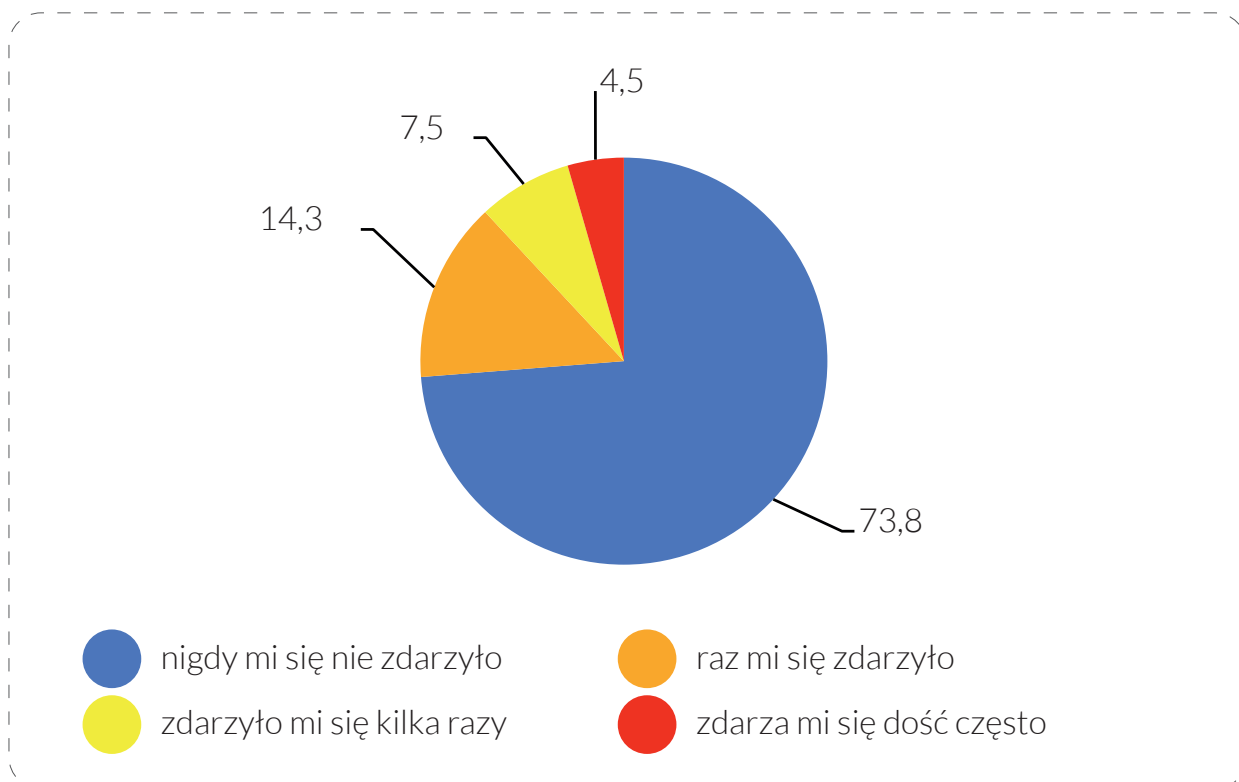

Z zestawienia badań wynika, że dostęp do narkotyków w szkole respondentów jest na poziomie niemal 20%. Natomiast dostępność do środków odurzających w rejonie zamieszkania respondentów w sposób łatwy wynosi 40%. Obserwacja wyników z przeprowadzanych od 2006 roku badań wskazują na zwiększony dostęp do środków odurzających w dużych aglomeracjach miejskich.

Czy kiedykolwiek miałeś bezpośredni kontakt z narkotykiem? N= 964

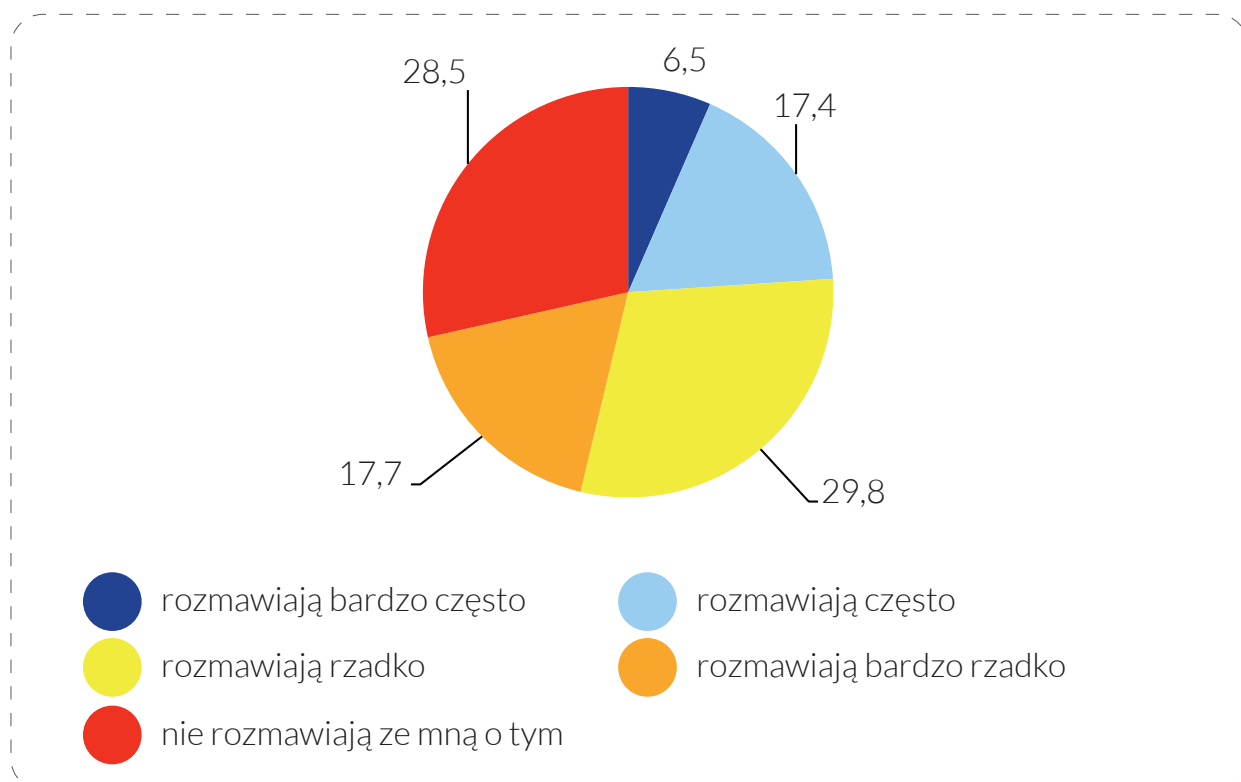
Czy kiedykolwiek miałeś bezpośredni kontakt z dopalaczem? N= 964

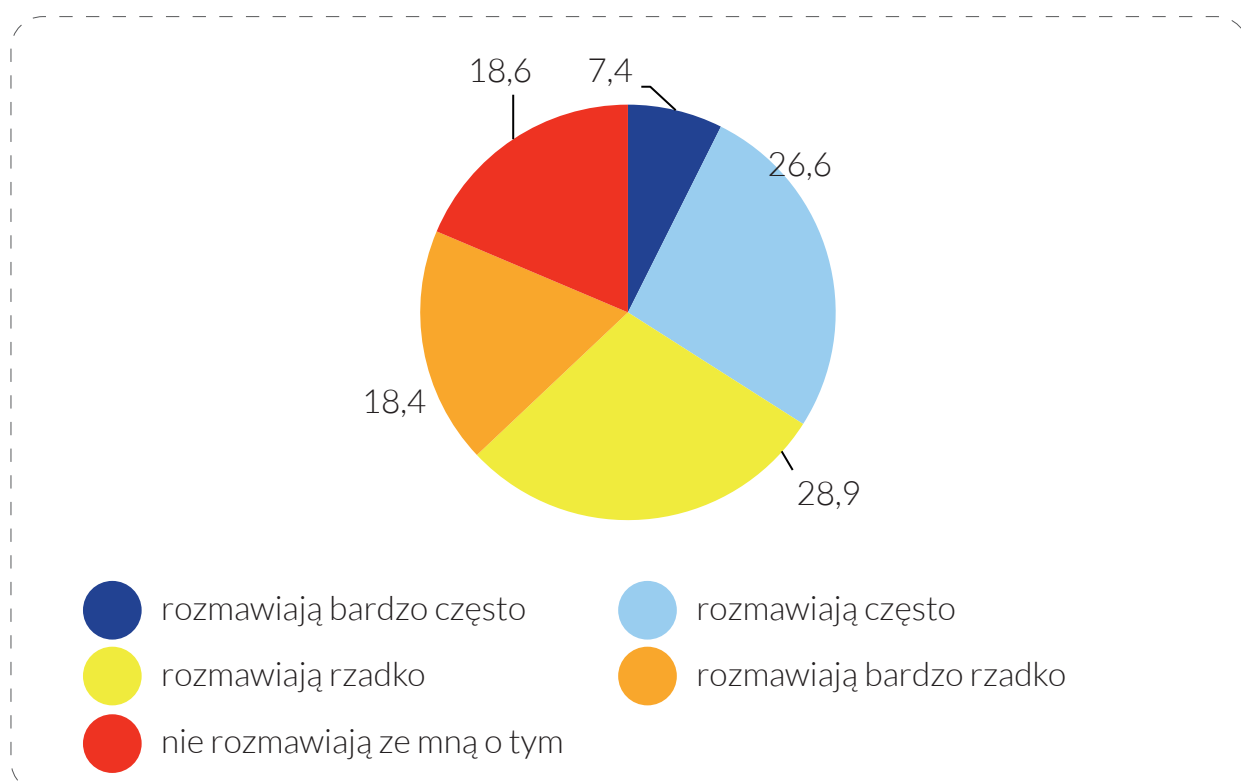
Niepokojący jest wynik przy pytaniu: czy kiedykolwiek miałeś kontakt z narkotykami? Niemal 30% badanych odpowiada tak. A 6,5% uczniów deklaruje, że zdarza im się dość często. Bardzo duży wzrost odnotowujemy również przy bezpośrednim kontakcie z dopalaczami. Czyli niemal co 4 uczeń!

MŁODZIEŻ JEST ZAINTERESOWANA ROZMOWĄ!

Czy rodzice rozmawiają z Tobą na temat szkodliwości zażywania narkotyków, dopalaczy? N= 964

Czy nauczyciele rozmawiają z Tobą na temat szkodliwości zażywania narkotyków/dopalaczy? N= 961

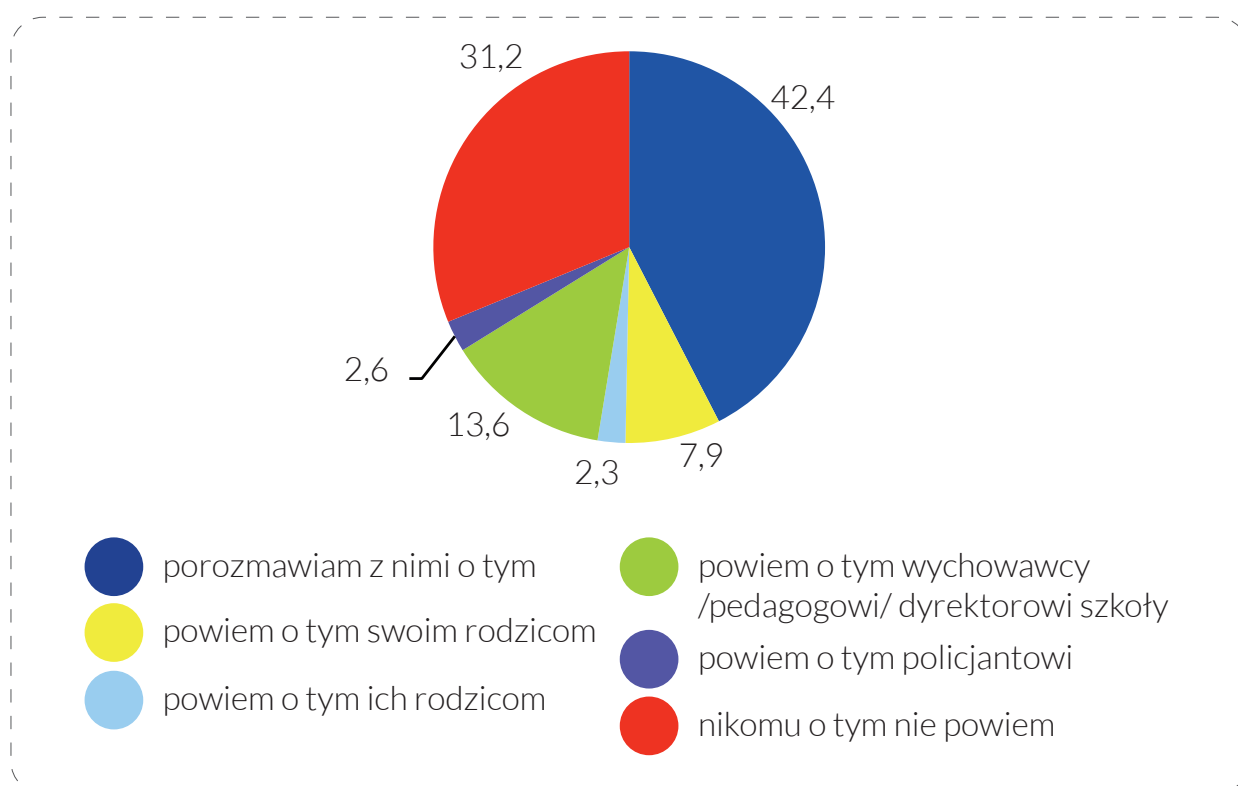
Analizując pojedyncze wypełnione ankiety bezsprzecznie daje się zauważyć zależność oddziaływania rozmowy z uczniem (w domu i szkole) na ich dobre wybory. Tam, gdzie zakreślano odpowiedzi „nie rozmawiają ze mną o tym”, wielokrotnie zakreślano pola o sięganiu po środki odurzające.

Z badań wynika, że co drugi rodzic w opinii uczniów nie rozmawia z nikim w ogóle lub bardzo rzadko na temat zagrożenia jakie niesie zażywanie narkotyków. Tylko co 4 rodzic podejmuje ten temat w rozmowie. Podobna sytuacja, w opinii uczniów, dotyczy nauczycieli i pedagogów. Rozmawiają z uczniami w skali 24%.

Przeciwstawnie do tego plasują się wyniki opiniujące formy profilaktyki. W pytaniu nr 8 wzrasta ocena rozmowy z nauczycielem, pedagogów i profilaktykiem uzależnień w stosunku do martwego przekazu informacji (ulotka, plakat). Wskazuje to jednoznacznie na oczekiwanie i niedosyt informacji oraz na zainteresowanie dialogiem młodych ludzi z osobami kierującymi ich wychowaniem.

PROFILAKTYKA RÓWIEŚNICZA

Jak zachowałbyś się w sytuacji, w której byłbyś świadkiem zażywania narkotyków/ dopalaczy przez Twoich rówieśników? (możliwość wybrania jednej odpowiedzi) N= 961

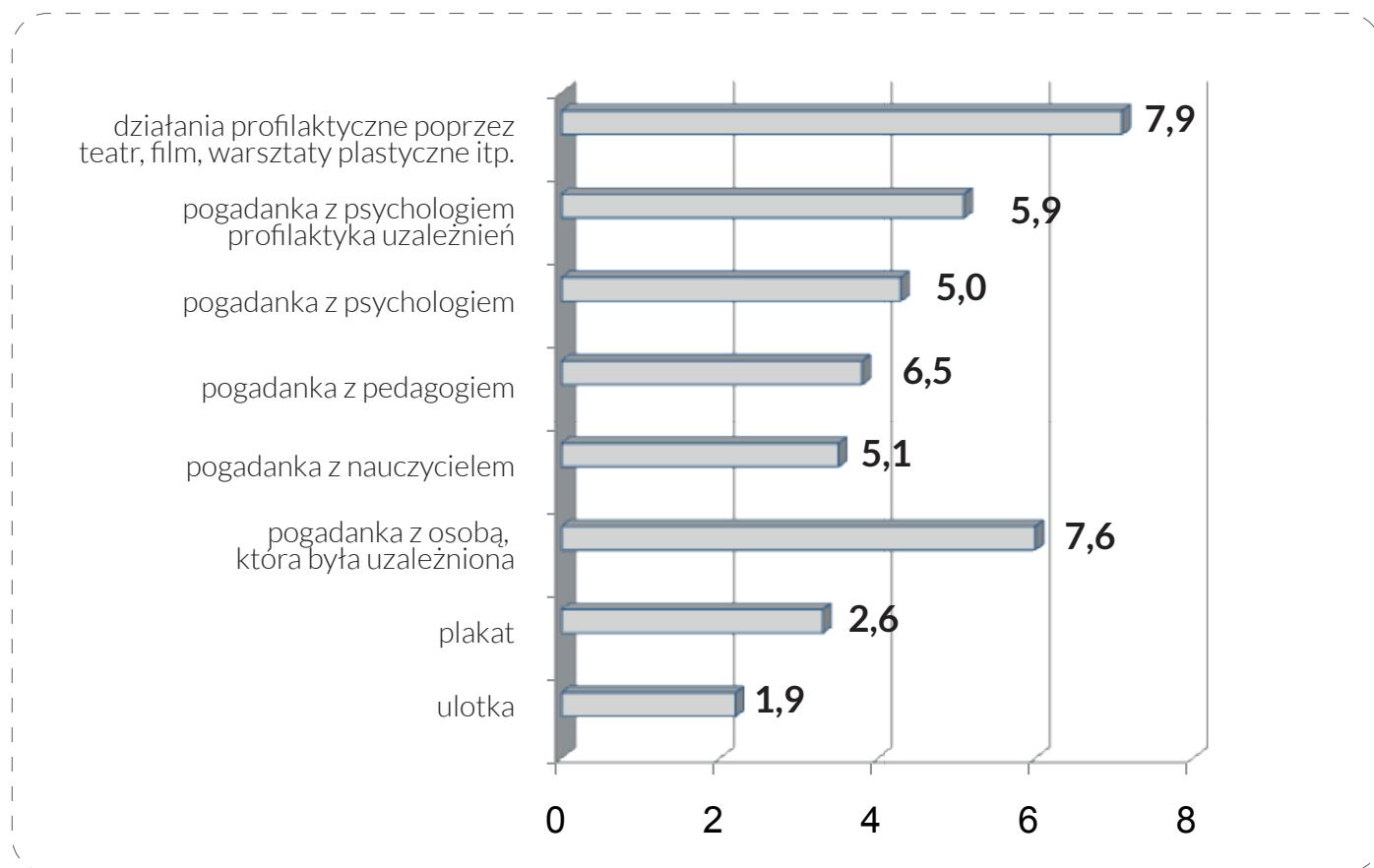

Duży odsetek, bo aż ponad 31% młodych ludzi nikomu nie powie o sytuacji, w której byliby świadkami zażywania narkotyków/dopalaczy przez swoich rówieśników. Warto byłoby zapewne pogłębić badawczo ten wynik, żeby uzyskać odpowiedź dlaczego tak się dzieje.

Dla nas istotna jest jednak informacja, że 42,4% porozmawia o tym ze swoim rówieśnikiem. Poszukując optymalnych oddziaływań profilaktycznych w środowisku lokalnym aż prosi się o wzmocnienie i wyposażenie tej grupy młodzieży w argumentację do rozmowy z kolegą. Rówieśnik w tym rozumieniu staje się profilaktykiem pierwszego kontaktu.

ULOTKA CONTRA ROZMOWA I TWÓRCZA PROFILAKTYKA

Jak oceniasz na skali od 1 do 10 skuteczność każdej z wymienionych form przeciwdziałania narkomanii?
N=964

Opinie i wyniki badań w programie PaT prowadzone od 2006 roku oraz te przeprowadzane podczas działań PaT/E, pokazują przestrzeń, w której pogubiliśmy ważne sprawy wychowania, edukacji i socjalizacji młodego pokolenia. Być może zstępujemy je dobrami pędzącego postępu technicznego, w którym autorytety kreują internet i media.

Badania wskazują jednoznacznie na docenianie ze strony młodzieży (blisko 80%) kreatywnej profilaktyki oczekiwanej w szkole.

II. DEMORALIZACJA NIELETNICH

1. Określenie pojęć i terminów

Demoralizacja – działanie, które przejawia się w niestosowaniu do przyjętych zasad moralnych i obowiązków społecznych. Szczególnej ochronie przed demoralizacją podlegają nieletni.

Przejawy demoralizacji:

- naruszenie zasad współżycia społecznego;
- popełnienie czynu zabronionego;
- systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego;
- używanie alkoholu lub innych środków; w celu wprowadzenia się w stan odurzenia
- uprawianie nierządu;
- włóczęgostwo;
- przynależność do grup przestępczych¹;

Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.

Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu ².

Nieletni – to osoba w rozumieniu: Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 roku³.

- 1) w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18,
- 2) w zakresie postępowania w sprawach o czyny karalne w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17, w zakresie wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby 21 lat.

Pamiętać również należy, że wykazywanie przejawów demoralizacji przez nieletniego może mieć bezpośredni związek z jego sytuacją rodzinną, np. brakiem właściwej opieki ze strony rodziców bądź opiekunów prawnych. Dlatego też zgodnie z art. 572 § 1 kpc Każdy komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy. Natomiast zgodnie z §2 obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach Policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

Małoletni w rozumieniu prawa cywilnego to osoba, która nie ukończyła 18 lat⁴ i nie zawarła związku małżeńskiego przez co uzyskuje pełnoletniość. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa. Małoletni,

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r. poz. 382, z późn. zm.), art. 4 §1

2. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity: Dz. U. z 2014 r. poz. 382, z późn. zm.), art. 4 §2 i 3

3. Tekst jednolity Dz. U. 2014 r. poz. 382 i 2015 r., poz. 1418, 1707; art. 1, §1, pkt. 1-3

4. Ustawa z dn. 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, (Dz. U. z 2014 poz. 121, 827, z 2015 r. poz. 4, 397, 539, 1137, 1311, 1357, 14333), art. 10

który nie ukończył lat 13, nie ponosi odpowiedzialności za wyrządzoną szkodę⁵. W postępowaniu karnym, jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony zostaje⁶. Natomiast w postępowaniu cywilnym czynności procesowe podejmuje:

- tylko przedstawiciel ustawowy w przypadku małoletniego do lat 13,
- małoletni, który ukończył lat 13, przy czynnościach prawnych, których może dokonać samodzielnie, a w pozostałych przypadkach – przedstawiciel ustawowy.

Dziecko nie może samodzielnie bronić swoich praw. Przed sądem reprezentuje je uprawniona osoba tj. rodzice lub opiekunowie. W przypadku gdy rodzice lub opiekunowie z jakiegokolwiek przyczyn nie mogą reprezentować małoletniego, jego interesy reprezentuje kurator ustanowiony przez sąd rodzinny zgodnie z art. 99 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Zgodnie z prawem małoletni może występować jako świadek w postępowaniu cywilnym (poza zastrzeżeniem wynikającym z ustawy) oraz karnym.

Młodociany to sprawca, który w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończył 21 lat i w czasie orzekania w pierwszej instancji lat 24⁷.

Dokumentem wewnętrznym uściślającym zasady postępowania w sprawach nieletnich jest Zarządzenie nr 18 Komendanta Głównego Policji z dn. 23 maja 2014 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich⁸.

Czyn karalny (art.1 § 2 pkt 2 upn) to czyn zabroniony przez ustawę jako:

a) przestępstwo lub przestępstwo skarbowe, albo

b) wykroczenie określone w kodeksie wykroczeń:

- art. 50 a (posiadanie w miejscu publicznym noża, maczety lub innego niebezpiecznego narzędzia z zamiarem użycia go w celu popełnienia przestępstwa);
- art. 51 (zakłócanie porządku publicznego);
- art. 69 (niszczenie i uszkodzanie znaków umieszczanych przez organ państwowy);
- art. 74 (uszkodzanie znaków lub urządzeń zapobiegających niebezpieczeństwu);
- art. 76 (rzucanie kamieniami w pojazd będący w ruchu);
- art. 85 (samowolna zmiana znaków lub sygnałów drogowych);
- art. 87 (prowadzenie pojazdów mechanicznych przez osobę będącą w stanie po użyciu alkoholu);
- art. 119 (kradzież lub przywłaszczenie mienia, którego wartość nie przekracza ¼ minimalnego wynagrodzenia);
- art. 122 (paserstwo mienia, którego wartość nie przekracza ¼ minimalnego wynagrodzenia);
- art. 124 (niszczenie lub uszkodzanie mienia, jeżeli wartość szkody nie przekracza ¼ minimalnego wynagrodzenia);
- art. 133 (spekulacja biletami wstępu);
- art. 143 (utrudnianie korzystania z urządzeń przeznaczonych do użytku publicznego).

Nieletni przed 13 rokiem życia nie popełnia w rozumieniu ustawy u.p.n. czynu karalnego.

5. Tamże, art. 426 K.C.

6. Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, art. 51 §(Dz. U. z 1997 r. nr 89, poz. 555 z późn. zm.)

7. Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), art. 115 §10

8. Dz.U. nr 11, poz. 64 z późn. zmianami)

Czyn zabroniony to czyn określony w ustawie karnej jako przestępstwo lub wykroczenie, z tym, że pojęcie czynu zabronionego jest szersze od pojęcia przestępstwa i wykroczenia razem wziętych. Każde przestępstwo lub wykroczenie jest czynem zabronionym, natomiast nie każdy czyn zabroniony jest przestępstwem lub wykroczeniem.

Wykroczeniem może być działanie (postępek, uczynek) albo zaniechanie działania. Odpowiedzialności za wykroczenie podlega tylko ten, kto popełnia czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5000 złotych lub nagany⁹.

2. Wiek a odpowiedzialność karna

Sytuacja nieletnich (co przekłada się na zastosowane wobec nich środki wychowawcze lub środka poprawczego) jest różna w zależności od ich wieku, gdy:

1. nieletni dopuszcza się czynu karalnego przed ukończeniem 13 lat – sąd traktuje popełnienie takiego czynu wyłącznie jako przejaw demoralizacji nieletniego i może zastosować środki przewidziane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich;

2. nieletni dopuszcza się czynu karalnego między 13 a 17 rokiem życia – co do zasady sąd stosuje środki przewidziane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich; jednak jeżeli nieletni ukończył lat 15 i dopuścił się:

- zamachu na życie Prezydenta (art. 134),
- zabójstwa człowieka (art. 148 § 1-3),
- spowodował ciężki uszczerbek na zdrowiu (art. 156 § 1 lub 3),
- spowodował zdarzenie, które zagraża życiu lub zdrowiu wielu osób albo mieniu w wielkich rozmiarach, np. pożar (art. 163 § 1 lub 3),
- dopuścił się piractwa („klasycznego” nie komputerowego) (art. 166),
- katastrofy w ruchu lądowym (art. 173 § 1 lub 3),
- zgwałcenia zbiorowego (art. 197 § 3),
- wzięcia zakładnika (art. 252 § 1 lub 2)
- lub rozboju (art. 280) może odpowiadać na zasadach określonych w kodeksie karnym, o ile sąd uzna, że okoliczności sprawy, stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności wcześniej stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne;

3. sprawca dopuszcza się występku między 17 a 18 rokiem życia – wówczas co do zasady sąd stosuje przepisy kodeksu karnego; wyjątkowo jednak sąd stosuje zamiast kary środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli popełniony czyn jest występkiem, a okoliczności sprawy, stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

---

9. Ustawa z dn. 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. z 2015 r. poz. 1094, 1485, 1634, 1707) art. 1 §1

Ponadto przepisy Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich stosuje się w zakresie: wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych - w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

III. WŁADZA RODZICIELSKA

Władza rodzicielska według kodeksu rodzinnego i opiekuńczego to przede wszystkim zespół obowiązków rodziców względem dziecka. Generalną zasadą wykonywania władzy rodzicielskiej jest dobro dziecka. Oznacza to, że rodzice powinni władzę rodzicielską tak sprawować, aby wszystkie ich poczynania były zgodne z interesem dziecka. Zawierający tę zasadę art. 95 §3¹⁰ k.r.o., ma charakter bezwzględnie obowiązujący. Wskazane w nim kryteria sposobu wykonywania tej władzy - dobro dziecka i interes społeczny - są ze sobą zbieżne, gdyż działanie zgodne z interesem dziecka nie może być sprzeczne z interesem ogólnospołecznym.

Interes dziecka należy oceniać według kryteriów obiektywnych, przyjętych jako reguły prawidłowego postępowania w społeczeństwie, z uwzględnieniem wieku dziecka, jego stanu zdrowia, uzdolnień, cech charakterologicznych, właściwości rodziny i środowiska, w którym się wychowuje.

1. Obowiązki i prawa rodziców

a) Dziecko pozostaje aż do pełnoletniości pod władzą rodzicielską. Władza rodzicielska to ogół obowiązków spoczywających na rodzicach i praw im przysługujących względem dziecka, w celu należytego wykonywania pieczy nad jego osobą i majątkiem, to zespół obowiązków rodziców względem dziecka. Decydującym kryterium, na podstawie którego rozstrzyga się treść oraz wykonywanie władzy rodzicielskiej, stanowi dobro dziecka. Podstawowa zaś funkcja władzy rodzicielskiej to taka, którą można określić ochronną (Art. 92 k.r.o.).

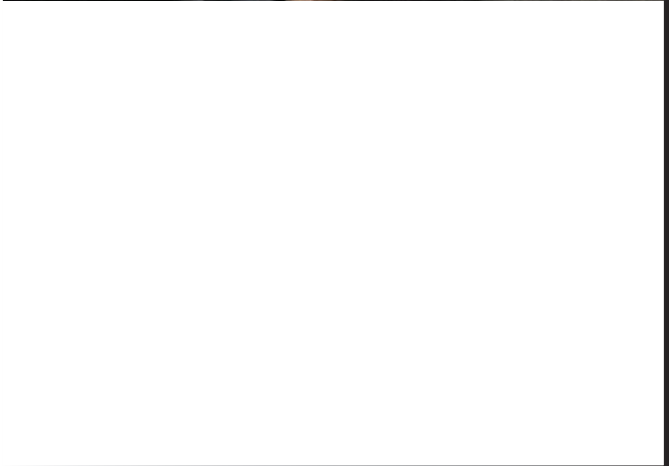
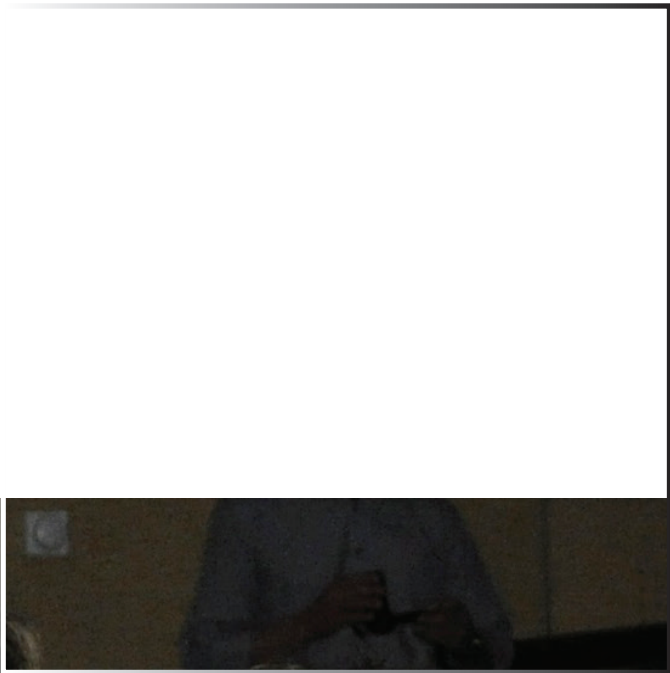
b) Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka. Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny (Art. 95 k.r.o.).

c) Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień (Art. 96 k.r.o.).

Przepis ten uzupełnia normę art. 55 k.r.o., określając najogólniej prawa i obowiązki rodziców w stosunku do dzieci. W ramach wychowania fizycznego rodzice powinni zadbać o zdrowie i życie dziecka, jego pełną sprawność fizyczną. Wychowanie duchowe obejmuje wpajanie dziecku zasad moralnych i współżycia społecznego, kształtowanie prawego charakteru, wyrabianie w dziecku sumienności, pracowitości i poczucia obowiązku, nawyku poszanowania cudzej własności, wreszcie zapewnienie dziecku odpowiedniego do jego uzdolnień wykształcenia i przygotowania do pracy zawodowej. W ujęciu ogólnym można przyjąć, że wychowanie powinno zmierzać do takiego ukształtowania osobowości dziecka, aby wyrosło ono na prawego i zdrowego człowieka oraz dobrego obywatela.

---

10. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2015 r., poz. 2082)

Ochrona dziecka przed niebezpieczeństwem obejmuje zarówno niebezpieczeństwo fizyczne jak i duchowe, bez względu na źródło zagrożenia. Kierowanie dzieckiem stanowi w istocie rzeczy środek należytego jego wychowania. Prawo kierowania dzieckiem, a więc decydowania o jego trybie życia, jest konieczną przesłanką kształtowania jego osobowości. Najogólniej rzecz ujmując, kierowanie dzieckiem obejmuje regulowanie jego trybu życia, kontrolowanie, w jakim przebywa towarzystwie, jak spędza czas, a także jakim oddaje się rozrywkom, jakie ogląda filmy i czyta książki, a w szczególności pilnowanie, aby dziecko należycie wypełniało swoje obowiązki, w tym obowiązek nauki.

d) Wadliwe wykonywanie lub niewykonywanie prawidłowo władzy rodzicielskiej jest uregulowane w kodeksie karnym, kodeksie wykroczeń oraz w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Pociąga za sobą ujemne konsekwencje na podstawie np. artykułu:

1. Kto naraża człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. §2. Jeżeli na sprawcy ciąży obowiązek opieki nad osobą narażoną na niebezpieczeństwo, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat (160 § 1 k.k.).

2. Kto wbrew obowiązkowi troszczenia się o małoletniego poniżej lat 15 albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny osobę tę porzuca, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3 (210 § 1 k.k.). §2 Jeżeli następstwem czynu jest śmierć osoby określonej w §1, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Jako okoliczności obciążające uwzględnia się w szczególności: popełnienie wykroczenia na szkodę osoby bezradnej lub osoby, której sprawca powinien okazać szczególne względy (33 §4 k.w.).

3. Kto przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej dopuszcza do popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo lub wykroczenie i wskazującego na demoralizację nieletniego, podlega karze grzywny albo karze nagany (105 §1 k.w.). §2. Jeżeli czyn określony w § 1 popełniła osoba, pod której nadzór odpowiedzialny oddano nieletniego, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny albo karze nagany.

Odpowiedzialność, z art. 105 ponosi ten sprawca, który dopuścił się rażącego zaniedbania swoich obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej np. dopuścił do długotrwałego przebywania nieletniego poza domem, tolerował picie przez niego alkoholu czy używanie narkotyków, nie interesował się jego losem. Nie odpowiada rodzic, który nie był w stanie przeciwdziałać postępowaniu nieletniego np. wskutek dużej agresywności nieletniego.

Odpowiedzialność za dopuszczenie do popełnienia czynu zabronionego jest ściśle powiązana z zaniedbaniem obowiązków rodzicielskich (Art. 106 k.w.).

Formuła „okoliczności niebezpieczne dla życia i zdrowia” jest ujęta dość szeroko. Chodzi o sytuacje, w których dziecku może stać się jakaś krzywda. Niebezpieczeństwo nie musi być bezpośrednie, wystarczy, że jest realne.

2. Udzielenie pomocy rodzinie

1. Sąd opiekuńczy i inne organy władzy publicznej są obowiązane udzielać pomocy rodzicom, jeżeli jest ona potrzebna do należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. W szczególności każde z rodziców może zwrócić się do sądu opiekuńczego o odebranie dziecka od osoby nieuprawnionej, a także zwrócić się do sądu opiekuńczego lub innego właściwego organu władzy publicznej o zapewnienie dziecku pieczy zastępczej (Art. 100 k.r.o.).

2. Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia (Art. 109 §1 k.r.o.).

§2. Sąd opiekuńczy może w szczególności:

- a. zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, określonych w przepisach o rodzinie i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń,
- b. określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun,
- c. poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego,
- d. skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dzieckiem,
- e. zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej albo powierzyć tymczasowo pełnienie funkcji rodziny zastępczej małżonkom lub osobie, niespełniającym warunków dotyczących rodzin zastępczych, w zakresie niezbędnych szkoleń, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

§ 4. W przypadku, o którym mowa w §2 pkt 5, a także w razie zastosowania innych środków określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, sąd opiekuńczy zawiadamia o wydaniu orzeczenia właściwą jednostkę organizacyjną wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, która udziela rodzinie małoletniego odpowiedniej pomocy i składa sądowi opiekuńczemu, w terminach określonych przez ten sąd, sprawozdania dotyczące sytuacji rodziny i udzielanej pomocy, w tym prowadzonej pracy z rodziną, a także współpracuje z kuratorem sądowym. W oparciu o te sprawozdania sąd może stwierdzić, czy ustały przyczyny umieszczenia dziecka poza rodziną, czy rodzice podejmują działania w celu zmiany dotychczasowych postaw (np. interesują się dzieckiem, podjęli pracę, leczenie odwykowe). W zależności od ustaleń faktycznych, sąd opiekuńczy może pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej w trybie art. 111 §1 a (jw.).

Do zadań własnych gminy należy m.in. opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka, praca socjalna, dożywianie dzieci¹¹. Natomiast, zadania własne powiatu ujęte są w art. 19 Ustawy o pomocy społecznej.

---

11. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 163 z późn. zm.) | art. 17 ust. 1.

IV. SZKOŁA

Szkoła realizuje cele i zadania określone w Ustawie o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r.¹², przepisach wykonawczych, wydanych na jej podstawie oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii (Dz. U. z 2015 r., poz. 1249).

Są to zadania opiekuńcze, wychowawcze i dydaktyczne uwzględniające poziom rozwoju psychofizycznego ucznia i jego sytuację rodzinną realizują:

- dyrektor
- pedagog szkolny
- wychowawca klasy
- nauczyciel

1. Objęcie ucznia programem profilaktycznym

W sytuacji, gdy w środowisku ucznia występują czynniki ryzyka o nasileniu destrukcyjnym lub zawodzą działania wychowawcze, koniecznością stają się działania profilaktyczne. Profesjonalna profilaktyka zachowań problemowych dzieci i młodzieży polega na: ograniczaniu i likwidowaniu czynników ryzyka, zaburzających rozwój i dezorganizujących zdrowy styl życia, wspomaganie dzieci i młodzieży w radzeniu sobie z zagrażającymi rozwojowi trudnościami.

Działalność profilaktyczna, tj. zapobieganie dysfunkcjom według Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. w sprawie zakresu i form prowadzenia w szkołach i placówkach systemu oświaty działalności wychowawczej, edukacyjnej, informacyjnej i profilaktycznej w celu przeciwdziałania narkomanii obejmuje:

- 1) w przypadku profilaktyki uniwersalnej – wspieranie wszystkich uczniów i wychowanków w prawidłowym rozwoju i zdrowym stylu życia oraz podejmowanie działań, których celem jest ograniczanie zachowań ryzykownych niezależnie od poziomu ryzyka używania przez nich środków i substancji, o których mowa w §1 ust. 2;
- 2) w przypadku profilaktyki selektywnej – wspieranie uczniów i wychowanków, którzy ze względu na swoją sytuację rodzinną, środowiskową lub uwarunkowania biologiczne są w wyższym stopniu narażeni na rozwój zachowań ryzykownych;
- 3) w przypadku profilaktyki wskazującej – wspieranie uczniów i wychowanków, u których rozpoznano wczesne objawy używania środków i substancji, o których mowa w § 1 ust. 2, lub występowania innych zachowań ryzykownych, które nie zostały zdiagnozowane jako zaburzenia lub choroby wymagające leczenia¹³.

12. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r. poz. 2156)

13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 2015 r. (Dz.U. 2015 r., poz. 1249), §5, ust. 2

Profilaktyka powinna:

- wynikać ze świadomości zagrożeń prawidłowego procesu wychowawczego,
- dotyczyć wychowanka, nauczyciela, rodziców,
- toczyć się na różnych poziomach,
- uwzględniać różnorodne strategie i ewaluację.

Tylko w takim przypadku możemy mówić o kompleksowej opiece profilaktycznej. Uczniowie

otrzymują pomoc na wszystkich etapach rozwoju dysfunkcyjności i wychodzenia z zachowań problemowych.

2. Pomoc psychologiczno – pedagogiczna

Zasady udzielania i organizacji pomocy psychologiczno - pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r.¹⁴.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w szkole, wychowankowi w przedszkolu i placówce polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu jego indywidualnych możliwości psychofizycznych.

Korzystanie z pomocy jest dobrowolne i nieodpłatne. Może być ona udzielana na wniosek: ucznia, rodzica, dyrektora, nauczyciela, wychowawcy grupy lub specjalisty prowadzącego zajęcia z uczniem, poradni, pielęgniarki środowiska nauczania i wychowania lub higienistki szkolnej, asystenta edukacji romskiej, pomocy nauczyciela, pracownika socjalnego, asystenta rodziny, kuratora sądowego. Aby pomoc psychologiczno-pedagogiczna była skuteczna, należy najpierw właściwie rozpoznać potrzeby ucznia, a następnie jak najlepiej je zaspokoić, określając dla niego takie formy wsparcia, które rzeczywiście przyniosą zamierzone efekty. Te potrzeby wynikać będą w szczególności z przedstawionego w rozporządzeniu katalogu, w którym wymienia się specjalne potrzeby edukacyjne wynikające z;

- 1) niepełnosprawności, z niedostosowania społecznego,
- 3) z zagrożenia niedostosowaniem społecznym,
- 4) ze szczególnych uzdolnień,
- 5) ze specyficznych trudności w uczeniu się,
- 6) z zaburzeń komunikacji językowej,
- 7) z choroby przewlekłej,
- 8) z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
- 9) z niepowodzeń edukacyjnych,
- 10) z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego, kontaktami środowiskowymi,
- 11) z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Katalog ten nie jest katalogiem zamkniętym - nie sposób wskazać wszystkich specjalnych potrzeb ucznia, bowiem taka identyfikacja najlepiej zrobiona jest właśnie w przedszkolu, szkole czy placówce. Osobami uprawnionymi do korzystania z pomocy są wszyscy uczniowie, którzy wymagają wsparcia ze względu na rozpoznane indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne. Uczeń powinien mieć zapewnioną pomoc psychologiczno-pedagogiczną zgodną także z jego możliwościami psychofizycznymi, rozpoznanymi przez nauczyciela lub specjalistę, prowadzącego z nim zajęcia. Rozpoznanie indywidualnych potrzeb i możliwości ucznia może dotyczyć zarówno trudności w uczeniu się, jak i szczególnych uzdolnień. Potrzeby uczniów są najczęściej identyfikowane przez nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów podczas pracy z uczniem, w szczególności podczas prowadzenia zajęć. Nie zwalnia to jednak przedszkola, szkoły i placówki z obowiązku obserwacji ucznia

14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r. poz. 532).

pod kątem innych indywidualnych potrzeb, które mogą pojawić się u niego w związku ze specyfiką konkretnego środowiska.

W rozporządzeniach podkreśla się zespołową formułę pracy nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów, prowadzących zajęcia z danym uczniem. Proponowana forma współpracy umożliwi także ustalenie działań o znaczeniu priorytetowym wobec danego ucznia.

Pomoc psychologiczno - pedagogiczna w szkole jest organizowana w szczególności w formie:

- klas terapeutycznych,
- zajęć rozwijających uzdolnienia,
- zajęć dydaktyczno-wyrównawczych,
- zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym,
- zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej - w przypadku uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych,
- warsztatów,
- porad i konsultacji.

Zajęcia specjalistyczne, socjoterapeutyczne oraz terapeutyczne prowadzą nauczyciele posiadający odpowiednie przygotowanie w zakresie pracy o charakterze terapeutycznym lub socjoterapeutycznym.

Pomocy udzielają również poradnie psychologiczno-pedagogiczne - specjalistyczne placówki prowadzące działalność diagnostyczną, terapeutyczną, profilaktyczną i doradczą w środowiskach wychowujących dzieci i młodzież.

Mogą z nich korzystać dzieci, młodzież, rodzice i nauczyciele w sprawach związanych z wychowaniem i kształceniem. Do zadań poradni należy:

- wspomaganie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, efektywności uczenia się, nabywania i rozwijania umiejętności negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów oraz innych umiejętności z zakresu komunikacji społecznej,
- profilaktyka uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży, udzielanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży z grup ryzyka,
- terapia zaburzeń rozwojowych i zachowań dysfunkcyjnych,
- pomoc uczniom w dokonywaniu wyboru kierunku kształcenia, zawodu i planowaniu kariery zawodowej,
- prowadzenie edukacji prozdrowotnej wśród uczniów, rodziców i nauczycieli,
- pomoc rodzicom i nauczycielom w diagnozowaniu i rozwijaniu potencjalnych możliwości oraz mocnych stron uczniów,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji rodziny,
- wspomaganie wychowawczej i edukacyjnej funkcji szkoły.

Zadania te są realizowane poprzez diagnozę, terapię, zajęcia psychoedukacyjne, doradztwo, konsultacje, działania profilaktyczne i interwencje w środowisku ucznia. Korzystanie z pomocy poradni jest dobrowolne i bezpłatne. W każdym powiecie znajduje się przynajmniej jedna tego typu publiczna poradnia.

3. Rodzice w szkole

Współczesne tendencje w pedagogice podkreślają, że rodzice to najlepsi współpracownicy szkoły nie tylko w zakresie wspierania bazy materialnej, ale także całego procesu edukacji młodego człowieka. W dobie dzisiejszych licznych kryzysów jesteśmy wszyscy zobowiązani do poszukiwania nowych dróg skutecznego wychowania, które w dużym stopniu tkwią we współpracy pomiędzy gronem pedagogicznym, rodzicami i uczniami. Odpowiedzialność rodziców (ich prawa i obowiązki) wobec dzieci w zakresie obowiązku szkolnego regulują w polskim systemie oświaty między innymi:

- Konwencja o Prawach Dziecka - m. in. art. 5, 14, 18¹⁵;
- Ustawa o systemie oświaty¹⁶ (kompetencje rad rodziców);
- Rozporządzenie MEN z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół¹⁷. Zobowiązuje ono każdą placówkę do posiadania programu wychowawczego i profilaktycznego uchwalonego przez radę pedagogiczną po zasięgnięciu opinii rady rodziców i samorządu uczniowskiego.

Rada rodziców może występować do rady szkoły, rady pedagogicznej i dyrektora szkoły z wnioskami, opiniami dotyczącymi wszystkich spraw szkoły, może również gromadzić fundusze z dobrowolnych składek rodziców. Regulaminy rady szkoły nie mogą narzucać na rodziców obowiązku wpłat. Rozporządzenie wyraźnie mówi o dobrowolności składek. Prawa oraz obowiązki rodziców często zawierają statuty szkół. Do podstawowych zadań rodziców należy dbanie o dobro dziecka oraz jego pełny rozwój fizyczny, psychiczny, społeczny, a w przypadku zagrożenia rodzice są zobligowani do ścisłej współpracy z wychowawcą, nauczycielem, pedagogiem.

4. Prawa rodziców i ucznia

Realizowana współcześnie koncepcja edukacji postrzega ucznia w kategoriach jego podmiotowości, czego konsekwencją jest poszanowanie jego godności, praw i wolności. Nauczyciel nie może być wyłącznie dydaktykiem, ale jest także opiekunem, autorytetem, doradcą wspierającym wychowanka.

Instytucją wspomagającą rodziców w procesie wychowania i rozwoju dziecka jest przedszkole, szkoła oraz inne placówki oświatowe. Placówki oświatowe kierują się w swojej działalności prawami zawartymi w określonych przepisach oświatowych.

Do najważniejszych dokumentów regulujących prawa uczniów należą:

- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty;
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela¹⁸;
- Konwencja o Prawach Dziecka;
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹⁹;

15. Konwencja o Prawach Dziecka (Dz. U. z 1991 r. Nr 120 poz. 526)

16. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r. poz. 2156)

17. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. z 2001 r. Nr 61, poz. 624 z późn. zm.) tekst jednolity Dz. U z 2014 poz. 191

18. Ustawa 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela

19. Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzone w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.

- Rozporządzenie MEN z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół wraz z późn. zm.
- Rozporządzenie MEN z dnia 25 kwietnia 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych;
- Rozporządzenie MENiS z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach;
- Rozporządzenie MEN z dnia 22 lipca 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach;
- Rozporządzenie MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach;

Na bazie wyżej wymienionych przepisów szkoły i placówki oświatowe tworzą wewnętrzną konstytucję, w postaci statutu. Statut zawiera szczegółowe kompetencje wszystkich organów placówek, w tym samorządu uczniowskiego, oraz zasady współdziałania między nimi.

W statucie znajdują się między innymi: szczegółowo opracowany system praw (materialnych i proceduralnych), obowiązków, uprawnień, przywilejów uczniów, nagród i kar oraz sposób rozwiązywania problemów spornych. Statut określa także tryb odwoływania się oraz procedury ukazujące możliwości dochodzenia swoich praw w przypadku ich łamania bądź nieszanowania.

W sytuacjach konfliktowych uczeń - wychowanek ma prawo zwrócić się do:

- wychowawcy;
- pedagoga szkolnego;
- dyrektora;
- rady pedagogicznej;
- Kuratorium Oświaty;
- Ministerstwa Edukacji Narodowej w Warszawie;
- Rzecznika Praw Obywatelskich w Warszawie;
- Rzecznika Praw Dziecka w Warszawie.

Zarówno uczeń, jak i rodzic, powinni dokładnie wiedzieć w jakich sprawach, w jakim trybie i przed kim mogą dochodzić swoich praw. Konieczne jest, aby w szkole lub placówce obowiązywały jasne i zrozumiałe dla wszystkich zasady współżycia, aby nikt nie przekraczał granic wolności drugiego człowieka.

V. WSPÓŁPRACA SZKOŁY Z POLICJĄ I ZASADY POSTĘPOWANIA W SYTUACJACH KRYZYSOWYCH

W ramach długofalowej pracy, szkoła i Policja utrzymują stałą, bieżącą współpracę w zakresie profilaktyki zagrożeń. Koordynatorami współpracy powinni być: pedagog/psycholog szkolny oraz specjalista ds. nieletnich właściwej jednostki Policji. Wyznaczone osoby do współpracy powinni wspólnie ustalić wzajemne zasady kontaktu, by móc na bieżąco wymieniać informacje i rozwiązywać problemy związane z bezpieczeństwem i dobrem uczniów.

W ramach tej współpracy organizuje się:

- spotkania pedagogów szkolnych, nauczycieli, dyrektorów szkół z zaproszonymi specjalistami, podejmując tematykę zagrożeń przestępczością oraz demoralizacją dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym,
- spotkania tematyczne młodzieży szkolnej z udziałem policjantów, m.in. na temat odpowiedzialności nieletnich za popełniane czyny karalne, prawnych aspektów narkomanii, wychowania w trzeźwości, itp. oraz z młodszymi uczniami na temat zasad bezpieczeństwa, zachowań ryzykownych oraz sposobu unikania zagrożeń,
- informowanie Policji o zdarzeniach na terenie szkoły wypełniających znamiona przestępstwa, stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia uczniów oraz przejawu demoralizacji dzieci i młodzieży,
- udzielanie przez Policję pomocy szkole w rozwiązywaniu trudnych, mogących mieć podłoże przestępcze problemów, które zaistniały na terenie szkoły,
- wspólny udział w ogólnopolskich i lokalnych programach i akcjach profilaktycznych związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom oraz zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich.

**KAŻDA DOTYCZĄCA UCZNIÓW WIZYTA POLICJANTA W SZKOLE POWINNA BYĆ
WCZEŚNIEJ ZASYGNALIZOWANA DYREKTOROWI LUB UZGODNIONA Z INNYM
PRACOWNIKIEM SZKOŁY.**

ZASADY POSTĘPOWANIA

Przy każdym wydarzeniu, gdzie sprawcą sytuacji kryzysowej jest uczeń, obok działań o charakterze sankcji powinny zostać podjęte działania edukacyjne i profilaktyczne.

1. Zasady postępowania wobec ucznia – SPRAWCY czynu karalnego

Postępowanie nauczyciela wobec ucznia – sprawcy czynu karalnego powinno być następujące:

1. O fakcie niezwłocznie powiadomić dyrektora szkoły;
2. Ustalić okoliczności czynu oraz ewentualnych świadków zdarzenia;
3. Przypadku, gdy sprawca jest znany i przebywa na terenie szkoły, przekazać go pod opiekę dyrektora szkoły lub pedagoga;
4. Powiadomić rodziców ucznia;

5. W przypadku poważnych spraw (rozbój, kradzież, uszkodzenie ciała, itp.), gdy nieletni sprawca nie jest uczniem szkoły i jego tożsamość nie jest szkole znana, należy niezwłocznie powiadomić Policję, w innych przypadkach powiadomienie Policji może nastąpić później, np. w formie pisemnej;
6. Zabezpieczyć ewentualne dowody lub przedmioty pochodzące z przestępstwa, a następnie przekazać je Policji.

2. Zasady postępowania wobec ucznia pokrzywdzonego czynem karalnym/przestępstwem

W przypadku, gdy uczeń jest pokrzywdzony czynem karalnym/przestępstwem, nauczyciel powinien podjąć następujące czynności:

1. Udzielić pierwszej pomocy (przedmedycznej), bądź zapewnić jej udzielenie (poprzez wezwanie karetki pogotowia, w przypadku jeśli uczeń doznał obrażeń);
2. Niezwłocznie powiadomić dyrektora szkoły;
3. Powiadomić rodziców ucznia;
4. Niezwłocznie wezwać Policję (w przypadku, gdy istnieje konieczność profesjonalnego zabezpieczenia śladów przestępstwa, ustalenia okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia).

W innych przypadkach powiadomienie Policji może nastąpić później, np. w formie pisemnej.

3. Zasady postępowania w sytuacji ujawnienia w szkole zjawiska cyberprzemocy

W przypadku, gdy zostaje w szkole zgłoszony przypadek cyberprzemocy należy podjąć następujące działania:

a) Ustalić okoliczności zdarzenia.

1. Wszystkie przypadki przemocy, a więc także przemocy z wykorzystaniem mediów elektronicznych, powinny zostać właściwie zbadane, zarejestrowane i udokumentowane.
2. Jeśli wiedzę o zajściu posiada nauczyciel, który nie jest wychowawcą, powinien przekazać informację wychowawcy klasy, który informuje o fakcie pedagoga szkolnego i dyrektora.
3. Pedagog szkolny i dyrektor wspólnie z wychowawcą powinni dokonać analizy zdarzenia i zaplanować dalsze postępowanie.
4. Do zadań szkoły należy także ustalenie okoliczności zdarzenia i ewentualnych świadków.
5. Na etapie zabezpieczania dowodów i ustalania tożsamości sprawcy cyberprzemocy w procedurze interwencyjnej bierze udział nauczyciel informatyki.

b) Zabezpieczyć dowody.

1. Wszelkie dowody cyberprzemocy powinny zostać zabezpieczone i zarejestrowane. Należy zanotować datę i czas otrzymania materiału, treść wiadomości oraz, jeśli to możliwe, dane nadawcy (nazwę użytkownika, adres e-mail, numer telefonu komórkowego, itp.) lub adres strony www, na której pojawiły się szkodliwe treści czy profil.
2. Sprawdzić, czy pokrzywdzony potrafi wskazać sprawcę bądź przynajmniej ma przypuszczenie, kto może nim być.
3. Gdy ustalenie sprawcy nie jest możliwe, należy skontaktować się z dostawcą usługi

w celu usunięcia z sieci kompromitujących lub krzywdzących materiałów.

4. W przypadku, gdy zostało złamane prawo, a tożsamości sprawcy nie udało się ustalić należy bezwzględnie skontaktować się z Policją.

c) Podjąć działania wobec sprawcy cyberprzemocy.

Gdy sprawca cyberprzemocy jest znany i jest on uczniem szkoły, pedagog szkolny pełniący w szkole rolę koordynatora działań wychowawczych wobec uczniów wymagających szczególnej uwagi powinien podjąć dalsze działania:

1. Przeprowadzić rozmowę z uczniem-sprawcą przemocy o jego zachowaniu.
2. Powiadomić rodziców sprawcy i omówić z nimi zachowanie dziecka.
3. Objąć sprawcę opieką psychologiczno-pedagogiczną, w uzasadnionym przypadku można w toku interwencji zaproponować uczniowi (za zgodą rodziców) skierowanie do specjalistycznej placówki i udział w programie terapeutycznym.

d) Podjąć działania wobec pokrzywdzonego cyberprzemocą. Umożliwić wsparcie psychiczne.

1. Uczeń będący pokrzywdzonym cyberprzemocą powinien otrzymać poradę, jak ma się zachować, aby zapewnić sobie poczucie bezpieczeństwa i nie doprowadzić do eskalacji prześladowania.
2. Po zakończeniu interwencji należy monitorować sytuację ucznia sprawdzając, czy nie są wobec niego podejmowane dalsze działania przemocowe, bądź odwetowe ze strony sprawcy.
3. Rodzice dziecka będącego pokrzywdzonym cyberprzemocą powinni być poinformowani o problemie i otrzymać wsparcie i pomoc ze strony szkoły. W rozmowie z nimi pedagog lub wychowawca przedstawiają kroki, jakie zostały podjęte w celu wyjaśnienia zajścia oraz zapewnienia bezpieczeństwa poszkodowanemu uczniowi, a także, jeśli to wskazane, zaproponować rodzicom i dziecku pomoc specjalisty (psychologa, pedagoga).

e) Sporządzić dokumentację z zajścia.

1. Pedagog szkolny zobowiązany jest do sporządzenia notatki służbowej z rozmów ze sprawcą, pokrzywdzonym, ich rodzicami oraz świadkami zdarzenia. Dokument powinien zawierać datę i miejsce rozmowy, personalia osób biorących w niej udział i opis ustalonego przebiegu wydarzeń.
2. Jeśli rozmowa przebiegała w obecności świadka (np. wychowawcy), powinien on podpisać notatkę po jej sporządzeniu.
3. Jeśli zostały zabezpieczone dowody cyberprzemocy, należy je również włączyć do dokumentacji pedagogicznej (wydruki, opis itp.).

Dyrektor szkoły pisemnie powiadamia sąd rodzinny o sprawie w sytuacji, zawsze gdy:

- 1) rodzice sprawcy cyberprzemocy odmawiają współpracy lub nie stawiają się do szkoły, a uczeń nie zaniechał dotychczasowego postępowania lub gdy do szkoły napływają informacje o innych przejawach demoralizacji dziecka;
- 2) szkoła wykorzysta wszystkie dostępne jej środki wychowawcze (rozmowa z rodzicami, konsekwencje regulaminowe wobec ucznia, spotkania z pedagogiem, itp.), a ich zastosowanie nie przynosi pożądanych

rezultatów.

Poważne przypadki cyberprzemocy przebiegające z naruszeniem prawa (np. groźby karalne, propozycje seksualne, publikowanie nielegalnych treści, itp.) zostają przez dyrektora szkoły bezwzględnie zgłoszone na Policję lub/i do sądu rodzinnego.

4. Zasady postępowania w przypadku, gdy na terenie szkoły znajduje się uczeń będący pod wpływem alkoholu lub narkotyków

1. Osoba powiadamia o swoich przypuszczeniach wychowawcę klasy.
2. Osoba dorosła odizolowuje ucznia od reszty klasy, ale ze względów bezpieczeństwa nie pozostawia go samego. Stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego życie lub zdrowie;
3. Wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu nietrzeźwości lub odurzenia, ewentualnie udzielenia pomocy medycznej;
4. Zawiadamia o tym fakcie dyrektora szkoły oraz rodziców/prawnych opiekunów, których zobowiązuje do niezwłocznego odebrania ucznia ze szkoły;
5. Gdy rodzice/prawni opiekunowie odmówią odebrania dziecka, o pozostaniu ucznia w szkole, czy przewiezieniu do placówki służby zdrowia albo przekazanie go do dyspozycji funkcjonariuszom Policji decyduje lekarz, po ustaleniu aktualnego stanu zdrowia ucznia i w porozumieniu z dyrektorem szkoły/placówki;
6. W przypadku stwierdzenia stanu nietrzeźwości Policja ma możliwość przewiezienia ucznia do izby wytrzeźwień – na czas niezbędny do wytrzeźwienia (maksymalnie do 24 godzin). O fakcie umieszczenia zawiadamia rodziców/prawnych opiekunów oraz sąd rodzinny jeśli uczeń nie ukończył 18 lat;
7. Jeżeli powtarzają się przypadki, w których uczeń (przed ukończeniem 18 r. ż.) znajduje się pod wpływem alkoholu lub narkotyków na terenie szkoły, to dyrektor szkoły ma obowiązek powiadomienia o tym Policji lub sądu rodzinnego;
8. Spożywanie alkoholu na terenie szkoły przez ucznia stanowi wykroczenie z art. Art. 43 ust. 1 Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi²⁰. Należy o tym fakcie powiadomić Policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tej instytucji.
9. Podjęcie przez szkołę interwencji służącej udzieleniu pomocy uczniowi używającemu substancje psychoaktywne oraz jego rodzinie;
10. W ramach podjętej interwencji szkoła powinna stosować zasadę poufności i ochrony danych osobowych.

5. Zasady postępowania nauczyciela w sytuacjach zachowania agresywnego ze strony uczniów (uczeń – uczeń)

1. Zdecydowanie i stanowczo, nie wdając się w dyskusje, całkowite przerwanie negatywnych zachowań sprawcy wobec ofiary;
2. Rozdzielenie stron;

3. Ustalenie granic: nie dopuszczenie do przejawów agresji wobec siebie jako osoby interweniującej;
4. Wezwanie wychowawcy lub pedagoga;
5. Ocena zagrożenia i podjęcie decyzji o interwencji: powiadomienie dyrekcji, rodziców i/lub Policji;
6. Próba mediacji między stronami konfliktu – w sytuacji wyjątkowo trudnej rolę mediatora przyjmuje pedagog lub psycholog szkolny;
7. Na wniosek ucznia lub pracownika szkoły lub rodzica, dyrekcja szkoły przeprowadza niezwłocznie postępowanie wyjaśniające ze stronami konfliktu;
8. W przypadku potwierdzenia się zarzutów – podjęcie przez dyrektora szkoły postępowania dyscyplinarnego wobec ucznia – powiadomienia odpowiednich organów.

6. Zasady postępowania w sytuacji posiadania przedmiotów niedozwolonych na terenie szkoły

1. Nakłonienie ucznia do oddania niebezpiecznego przedmiotu;
2. Jeżeli uczeń odmawia oddania przedmiotu zabronionego należy go poinformować, że ma taki obowiązek, w przypadku dalszej odmowy, uczeń ponosi konsekwencje za złamanie regulaminu szkoły;
3. W przypadku, gdy użycie zabronionego przedmiotu może stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia natychmiastowe powiadomienie dyrekcji szkoły, która zawiadamia Policję.
4. W każdym przypadku powiadomienie rodziców, wychowawcy i dyrekcji szkoły, także kuratora sądowego (jeżeli uczeń posiada takowy nadzór).

7. Zasady postępowania, gdy na terenie szkoły znajduje się substancja przypominająca narkotyk

1. Zachowując środki ostrożności, uniemożliwić dostęp osób niepowołanych do substancji;
2. Podjąć próbę ustalenia (w miarę możliwości i działań pedagogicznych), do kogo należy znaleziona substancja;
3. Powiadomić dyrektora szkoły i wezwać Policję;
4. Po przyjeździe Policji niezwłocznie wskazać ujawnioną substancję oraz przekazać wszelkie, szczegółowe informacje dotyczące zdarzenia.

8. Sposób działania, gdy nauczyciel podejrzewa, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyk:

1. Nauczyciel w obecności innej osoby (wychowawcy, pedagoga, dyrektora, itp.) ma prawo żądać, aby uczeń przekazał mu tę substancję, pokazał zawartość plecaka szkolnego oraz kieszeni (we własnej odzieży), ew. innych przedmiotów budzących podejrzenie co do ich związku z poszukiwaną substancją. Nauczyciel nie ma prawa samodzielnie wykonać czynności przeszukania odzieży ani plecaka ucznia – jest to czynność zastrzeżona dla Policji.

2. O swoich spostrzeżeniach powiadamia dyrektora szkoły oraz rodziców/opiekunów prawnych wzywa ich do natychmiastowego stawiennictwa – rodziców po ustaleniu z Policją;
3. W przypadku, gdy uczeń, mimo wezwania, odmawia przekazania nauczycielowi substancji i pokazania zawartości plecaka, dyrektor szkoły wzywa Policję, która przeszukuje odzież i przedmioty należące do ucznia oraz zabezpiecza znalezione substancje i zabiera ją do ekspertyzy.
4. Jeżeli uczeń wyda substancję dobrowolnie, nauczyciel, po odpowiednim zabezpieczeniu, zobowiązany jest bezzwłocznie do przekazać ją Policji. Wcześniej próbuje ustalić, w jaki sposób uczeń wszedł w posiadanie substancji. Całe zdarzenie nauczyciel dokumentuje, sporządzając możliwie dokładną notatkę z ustaleń wraz ze swoimi spostrzeżeniami.

9. Zasady postępowania w przypadku stwierdzenia dewastacji mienia szkolnego i/lub cudzej własności:

1. Interwencja świadka zdarzenia – powstrzymanie sprawców.
2. W przypadku braku możliwości ustalenia sprawcy/sprawców, rozmowa z wszystkimi osobami mogącymi się znajdować w miejscu zdarzenia, podjęcie czynności mających na celu ustalenie sprawcy.
3. Wezwanie rodziców.
4. Wezwanie Policji – ustalenie czy pokrzywdzony będzie składał zawiadomienie i wniosek o ściganie. Uwaga! Wniosek o ściganie może złożyć osoba pełnoletnia – w przypadku małoletnich wniosek taki składa rodzic/opiekun prawny.
5. Wszczęcie procedur prawnych mających na celu wyciągnięcie konsekwencji materialnych wobec rodziców sprawców lub odpracowania szkody.

10. Zasady postępowania dyrektora szkoły po otrzymaniu informacji o podejrzeniu podłożenia ładunku wybuchowego lub innego środka rażenia zbiorowego.

1. Dyrektor szkoły bądź osoba zastępująca go, dokonuje analizy otrzymanej informacji, a następnie podejmuje następujące działania:
  - powiadamia Policję o zagrożeniu;
  - podejmuje decyzję o przerwaniu pracy szkoły, w tym prowadzeniu lekcji;
  - podejmuje decyzję o przeprowadzeniu ewakuacji pracowników i uczniów z obiektu zagrożonego w trybie alarmowym.
2. Do czasu przybycia Policji, dyrektor szkoły lub osoba przez niego upoważniona kieruje działaniami.
3. Pomieszczenia ogólnodostępne, tj. korytarze, klatki schodowe, hole, windy, toalety, piwnice, strychy oraz najbliższe otoczenie zewnętrzne obiektu, powinny być sprawdzone przez pracowników obsługi administracyjnej obiektu.
4. Przedmiotów, urządzeń i rzeczy, których (w ocenie użytkowników obiektu) wcześniej nie było, a zachodzi podejrzenie, że mogą to być ładunki wybuchowe, nie wolno dotykać. O ich lokalizacji należy natychmiast powiadomić kierującego akcją i inne osoby z bezpośredniego otoczenia. Miejsce to należy odizolować przed dostępem innych.

5. Należy zachować spokój, aby nie dopuścić do przejawów paniki.
6. Należy wyznaczyć zewnętrzne miejsce bezpieczne do koncentracji uczniów (poza terenem szkoły), a następnie policzyć osoby ewakuowane celem sprawdzenia, czy nikt nie pozostał w budynku szkoły.

Powiadomienie Policji o ujawnionym zagrożeniu:

Obowiązkiem każdej osoby, która przyjęła zgłoszenie o podłożeniu ładunku wybuchowego, bądź innej substancji rażenia zbiorowego, jest przekazanie tej informacji dalej, tak by ostatecznie dotarła ona do właściwych służb – najczęściej Policji, czy Straży Pożarnej. W szkole jednak pierwszą osobą, która musi dowiedzieć się o zagrożeniu jest jej dyrektor, który decyduje o powiadomieniu Policji.

Zawiadamiając Policję należy podać następujące informacje:

- adres szkoły, nr telefonu, swoje dane personalne i zajmowane stanowisko;
- rodzaj zagrożenia i źródło informacji o zagrożeniu (informacja telefoniczna, ujawniony podejrzany przedmiot);
- treść rozmowy z osobą informującą o podłożeniu ładunku wybuchowego, wykorzystując do tego notatki wykonane w trakcie rozmowy z tą osobą oraz poczynione na miejscu ustalenia;
- numer telefonu na który przekazano informację o zagrożeniu oraz dokładny czas jej przyjęcia;
- adres, numer telefonu i nazwisko osoby zgłaszającej zagrożenie (jeśli to możliwe);
- opis miejsca i wygląd ujawnionego przedmiotu;

UWAGA! Powiadomienia Policji dokonuje dyrektor szkoły lub osoba zastępująca go – dokonanie tego przez ucznia jest niedopuszczalne. Uczeń uzyskaną informację ma niezwłocznie przekazać pracownikom szkoły.

W przypadku ujawnienia na terenie szkoły broni, materialno wybuchowych, innych niebezpiecznych substancji, bądź przedmiotów, należy zapewnić bezpieczeństwo osobom tam przebywającym, wezwać Policję oraz uniemożliwić innym osobom dostęp do tych przedmiotów.

INNE SYTUACJE KRYZYSOWE

Sytuacja konieczności zabrania ucznia do szpitala.

W sytuacjach nagłych, gdy stan zdrowia ucznia wymaga natychmiastowej interwencji lekarskiej nauczyciel, dyrektor szkoły lub pielęgniarka zobowiązani są do udzielenia pomocy przedmedycznej w zakresie posiadanych umiejętności i wezwania karetki pogotowia ratunkowego. Obowiązkiem tych osób jest również zawiadomienie rodziców lub opiekunów prawnych poszkodowanego ucznia. W sytuacji rozpoznania przez lekarza pomocy doraźnej konieczności transportu dziecka do placówki leczenia stacjonarnego (szpitala), lekarz udzielający świadczenia zdrowotnego lub ratownik medyczny przejmuje opiekę nad dzieckiem na czas transportu do szpitala. Za dziecko, któremu udzielane jest świadczenie zdrowotne odpowiada osoba, która udziela tych świadczeń i ona ponosi pełną odpowiedzialność (także w zakresie opieki nad dzieckiem). Do decyzji lekarza

pozostaje ocena, czy istnieje potrzeba obecności osob trzecich (opiekuna faktycznego lub prawnego). Podczas pobytu dziecka w szkole opiekunem faktycznym pozostaje szkoła (dyrektor szkoły lub inna wyznaczona przez niego osoba, np. nauczyciel). Opiekun faktyczny ucznia do czasu przybycia rodzica lub opiekuna prawnego, musi jednak być obecny w podmiocie leczniczym (szpitalu), do którego zostaje przewieziona dziecko. Jak bowiem wynika z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza i dentysty (tj. Dz. U. z 2015 r., poz. 464) „lekarz może przeprowadzić badanie lub udzielić innych świadczeń zdrowotnych, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, po wyrażeniu zgody przez pacjenta. Jeżeli pacjent jest małoletni lub niezdolny do świadomego wyrażenia zgody, wymagana jest zgoda jego przedstawiciela ustawowego, a gdy pacjent nie ma przedstawiciela ustawowego lub porozumienie z nim jest niemożliwe – zezwolenia sądu opiekuńczego. Jeżeli zachodzi potrzeba badania osoby małoletniej lub niezdolnej do świadomego wyrażenia zgody, zgodę na przeprowadzenie badania może wyrazić także opiekun faktyczny”. Zatem do czasu przybycia rodziców lub opiekunów prawnych, opiekę faktyczną nad uczniem w karetce (jeśli lekarz określi taką potrzebę) oraz w podmiocie leczniczym sprawuje dyrektor szkoły lub wyznaczony przez niego pracownik szkoły²¹.

VI. UDZIAŁ POLICJI W POSTĘPOWANIU W SPRAWACH NIELETNICH

Policja jako organ działający na podstawie Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji²², Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz Zarządzenia 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich zobowiązana jest między innymi do ujawniania źródeł demoralizacji nieletnich oraz współudziału w ich likwidowaniu.

Policja zajmuje się nieletnimi:

- do 18 roku życia w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji;
- w wieku 13 - 17 lat, wobec których prowadzone są postępowania o czyny karalne.

W szczególności ta grupa osób pozostaje w zainteresowaniu organów ścigania z uwagi na ujawnione nieprzystosowanie społeczne, które decyduje o demoralizacji i przestępczości nieletnich. Policjanci wszystkich służb zobowiązani są do reagowania na zachowanie nieletniego niezgodne z obowiązującym porządkiem prawnym oraz na zachowanie świadczące o objawach demoralizacji. Są także zobligowani do podejmowania interwencji w interesie małoletniego w przypadku, gdy znajduje się on w sytuacji zagrażającej jego życiu lub zdrowiu bądź sytuacji grożącej demoralizacją.

Policjantom, wykonującym czynności służbowe przysługują między innymi uprawnienia do²³ legitymowania osób;

- kontroli osobistej;
- przeglądania zawartości bagażu.

21. Inne akty prawne mające zastosowanie: Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz. U. z 2013 r., poz. 757 oraz Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2012 poz. 159 z późn. zm.)

22. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2015 r. poz. 355 z późn. zm)

23. Tamże, art. 15, ust. 1 pkt. 1 oraz Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29.09.2015 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U. z 2015 r., poz. 1565)

Ponadto Policja wykonując czynności w stosunku do nieletniego ma prawo do:

- przeszukania;
- zatrzymania;
- przesłuchania.

1. Legitymowanie osób

W celu ustalenia tożsamości policjant ma prawo zażądać od każdego obywatela, np. na ulicy, okazania dokumentu tożsamości, ale nie może tego zrobić bez powodu. Legitymowanie następuje, gdy ustalenie tożsamości osoby jest niezbędne do wykonywania czynności służbowych, a w szczególności w celu:

- identyfikacji osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia,
- ustalenia świadków zdarzenia powodującego naruszenie bezpieczeństwa lub porządku publicznego,
- identyfikacji osób wskazanych przez pokrzywdzonych jako sprawców przestępstw lub wykroczeń.

Policjant umundurowany podczas legitymowania winien się przedstawić, podając swój stopień, imię i nazwisko w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, a także podstawę prawną i przyczynę podjęcia czynności służbowych a nieumundurowany okazać legitymację służbową w taki sposób, aby można było odczytać i zanotować jego dane. Jeśli osoba legitymowana nie posiada dokumentu, tożsamość jej może potwierdzić wskazana przez legitymowanego osoba m.in. na podstawie telefonicznego lub osobistego skontaktowania się. Natomiast zasadne jest, aby osobę, która odmawia wylegitymowania się, doprowadzić do jednostki Policji w celu ustalenia jej tożsamości. Nieudzielenie informacji o swoich danych lub wprowadzenie w błąd co do swojej tożsamości stanowi wykroczenie (art. 65 kw).

2. Kontrola osobista

Policjant ma prawo dokonać kontroli osobistej w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez osobę poddawaną kontroli czynu zabronionego pod groźbą kary, np. jest osobą podejrzaną o ukrywanie rzeczy pochodzących z przestępstwa. Kontrola ma na celu zabezpieczenie lub ujawnienie dowodów albo rzeczy mających związek z realizacją czynu zabronionego. Policjant ma prawo do przeglądania zawartości bagażu (np. ma prawo sprawdzić zawartość plecaka, torby czy też bagażnika samochodu, ale tylko w obecności właściciela, np. samochodu, chyba, że samochód stoi pusty i ma, np. wybitą szybę), ale tylko w przypadkach takich, jak kontrola osobista.

Gdy okoliczności wskazują, że należy przeglądnąć zawartość bagażu a obecność właściciela, np. plecaka w danym momencie jest niemożliwa - policjant może tę czynność wykonać w obecności osoby przez siebie przybranej do tej konkretnej czynności (§15 ust. 3)²⁴.

---

24. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29.09.2015 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U. z 2015 r., poz. 1565)

3. Przeszukanie

Jest czynnością procesową²⁵, której celem jest w szczególności wykrycie lub zatrzymanie osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, a także znalezienie rzeczy mogących stanowić dowód w sprawie (np. odnalezienie przedmiotów pochodzących z przestępstwa).

Przeszukanie może być dokonane w pomieszczeniach, np. mieszkaniu oraz w innych miejscach tj. piwnicach, garażach, komórkach, itd. Można także dokonać przeszukania osób, ich odzieży oraz podręcznych przedmiotów (np. torebki, plecaka). Osobę, u której ma być dokonane przeszukanie, należy poinformować o jego celu i wezwać do wydania poszukiwanych przedmiotów. Przeszukanie rozpoczyna się w godzinach 6.00 - 22.00, a w porze nocnej tylko w wypadkach niecierpiących zwłoki.

Przeszukania policjant może dokonać na podstawie:

- postanowienia sądu lub prokuratora,
- nakazu kierownika jednostki Policji, albo legitymacji służbowej - w wypadkach niecierpiących zwłoki.

4. Zatrzymanie nieletniego

Jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczność sprawy, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w Policyjnej Izbie Dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego. Bez możliwości umieszczenia w PID nieletniego Policja w wypadkach niecierpiących zwłoki w trakcie zbierania i utrwalania dowodów zarówno przejawów demoralizacji jak i czynów karalnych, Policja w razie potrzeby może dokonać zatrzymania nieletniego bez względu na jego wiek.(art. 32e §1 upn).

Policja o zatrzymaniu nieletniego niezwłocznie zawiadamia jego rodziców lub opiekuna. Przez niezwłoczne powiadomienie należy rozumieć dopełnienie obowiązku powiadomienia tych osób, gdy tylko zostanie ustalony ich adres, numer telefonu, itp.

Policja doprowadza nieletniego do jednostki albo - w miarę potrzeby - dokonuje czynności w miejscu jego zamieszkania. Jeżeli nie znajdą przesłanki do zatrzymania nieletniego, po zakończeniu czynności dokonywanych z jego udziałem poza miejscem zamieszkania, przekazuje go rodzicom lub opiekunom (za pisemnym potwierdzeniem przejęcia nieletniego).

O zatrzymaniu nieletniego należy niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania, zawiadomić właściwy sąd rodzinny.

5. Przesłuchanie nieletniego

Podstawą prawną do przesłuchania nieletniego przez Policję jest art. 32f u.p.n. Przesłuchanie nieletniego odbywa się w obecności rodziców (ojca albo matki) którym przysługuje władza rodzicielska lub opiekuna, albo obrońcy (gdy jest ustanowiony w sprawie), a jeżeli zapewnienie ich obecności jest w danym wypadku niemożliwe, należy wezwać wskazaną przez nieletniego osobę mu bliską, przedstawiciela szkoły do której nieletni uczęszcza, asystenta rodziny, koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych

25. Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. nr 89, poz. 555 z późn. zm.), art. 219, art. 51 §2

należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu resocjalizacji.

Przesłuchanie nieletniego bez udziału którejkolwiek z osób wymienionych stanowi istotne naruszenie procedury. Przez „niemożliwość” wzięcia udziału w przesłuchaniu nieletniego jego rodziców, opiekuna lub obrońcy należy rozumieć przeszkodę natury faktycznej, której w danym wypadku nie można pokonać, np. chorobę, pobyt za granicą, pobyt w zakładzie karnym, itp., a w czynnościach nie cierpiących zwłoki również znaczną odległość od miejsca pobytu rodzica, opiekuna do miejsca dokonywania czynności.

6. Uprawnienia nieletniego

na podstawie Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz Kodeksu Postępowania Karnego, to:

- prawo do składania wyjaśnień,
- odmowa składania wyjaśnień lub odmowa odpowiedzi na pytania,
- złożenie przed Policją wyjaśnień na piśmie w przypadku, gdy nieletni będzie wolał opisać zdarzenie niż o nim mówić,
- korzystanie z pomocy obrońcy,
- prawo do nawiązania kontaktu z rodzicem albo opiekunem,
- składanie wniosków o dokonanie czynności w postępowaniu, .
- złożenie zażalenia na czynności naruszające jego prawa,
- żądanie przesłuchania z udziałem ustanowionego obrońcy, którego niestawiennictwo nie hamuje przesłuchania,
- wystąpienie z inicjatywą o przeprowadzenie mediacji.

7. Obowiązki nieletniego

- poddanie się oględzinom zewnętrznym ciała lub innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała oraz poddanie się czynnościom fotografowania i daktyloskopowania²⁶,
- poddanie się niezbędnym dla postępowania badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele (z wyjątkiem chirurgicznych) pod warunkiem, że dokonane są przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu nieletniego, a przeprowadzenie ich jest nieodzowne. W szczególności nieletni obowiązany jest przy zachowaniu tych warunków poddać się pobraniu krwi, włosów lub wydzielin organizmu²⁷.

8. Nieletni pozostający na wolności

- obowiązany jest stawić się na każde wezwanie w toku postępowania karnego oraz zawiadomić organ prowadzący postępowanie o każdej zmianie miejsca zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni; w razie nie usprawiedliwionego niestawiennictwa nieletniego sprawcę czynu karalnego można zatrzymać i sprowadzić przymusowo (art. 75 § 1 i 2 kpk);
- jeżeli przebywa za granicą ma obowiązek wskazać adresata dla doręczeń w kraju, w razie nieuczynienia tego pismo wysłane na ostatnio znany adres w kraju albo, jeżeli adresu tego nie

26. Ustawa z dn. 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, art. 51 §(Dz. U. z 1997 r. nr 89, poz. 555 z późn. zm.), art. 74 §2 pkt 1.

27. Tamże, art. 74 §2 pkt 2.

ma, załączone do akt sprawy, uważa się za doręczone (art. 138 kpk);

- jeżeli nieletni sprawca czynu karalnego, nie podając nowego adresu, zmienia miejsce zamieszkania lub nie przebywa pod wskazanym przez siebie adresem, pismo wysłane pod tym adresem w toku trwającego postępowania przygotowawczego uważa się za doręczone (art. 139

kpk).

VII. PRZEMOC W RODZINIE

1. Podstawy prawne:

Zagadnienia dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie *expressis verbis* regulują następujące akty prawne powszechnie obowiązujące:

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 poz. 1390) ;
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzenia ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 201, poz. 1334);
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 maja 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz. U. Nr 81, poz. 448);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. Nr 209, poz. 1245). W opracowaniu tym zostaną przedstawione zagadnienia dotyczące działania przedstawicieli oświaty w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

2. Definicja przemocy w rodzinie i zakres podmiotowy jej stosowania

W ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015 poz. 1390) w art. 2 pkt. 2 wyjaśniono pojęcie przemocy w rodzinie - należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny (w rozumieniu art. 115 §11 kodeksu karnego) a także innej osoby wspólnie zamieszkującej lub gospodarującej, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Należy pokreślić, że według powyższego przepisu nawet jednorazowe działanie lub zaniechanie wyczerpuje znamiona przemocy domowej.

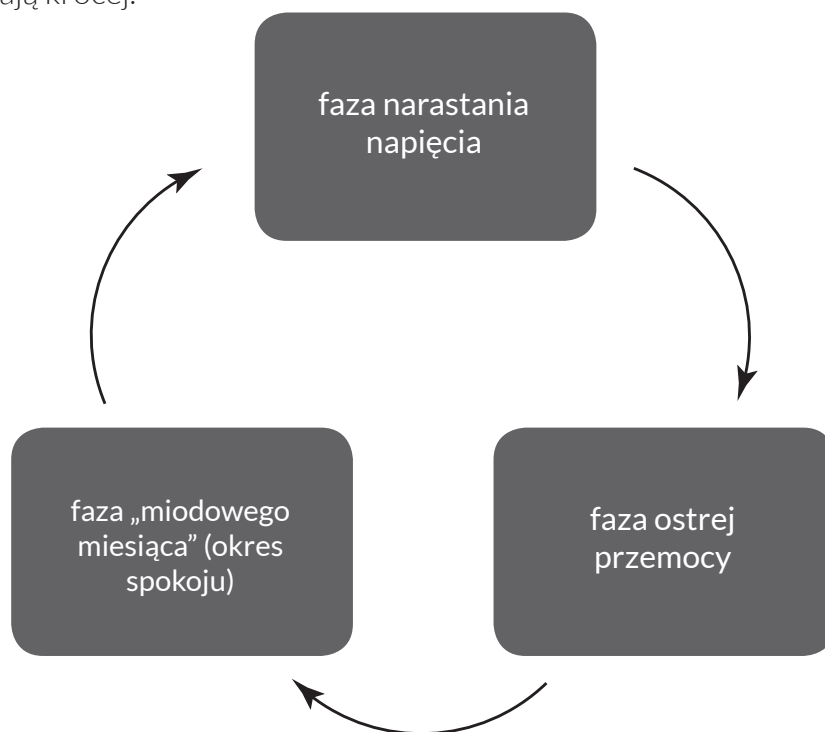
Osobą najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.) jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Warunek wspólnego zamieszkania niezbędny jest w sytuacji kiedy mamy do czynienia z przemocą w rodzinie w stosunku do „innej osoby”, a w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc nie zamieszkuje ani też nie gospodaruje z osobami, których prawa lub dobra osobiste narusza, o przemocy w rodzinie możemy mówić tylko wtedy, gdy osoba ta należy do kręgu osób najbliższych w rozumieniu art. 115 § 1 ustawy – Kodeks karny i wówczas zasadnym jest wszczęcie procedury „Niebieskiej Karty”.

W dniu 1 sierpnia 2015r. weszła w życie Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet oraz przemocy domowej, przyjęta w Stambule 11 maja 2011 r. (Dz. U. poz. 961). Ratyfikowanie przez Polskę Konwencji ma wpływ na stan prawny w obszarze przemocy w rodzinie, gdyż w Konwencji używa się zamiast określenia „przemoc w rodzinie” szerszego sformułowania - „przemoc

domowa”, które oznacza wszelkie akty fizycznej, seksualnej, psychologicznej jak i ekonomicznej przemocy występujące w rodzinie lub gospodarstwie domowym oraz pomiędzy byłymi lub obecnymi małżonkami lub partnerami, niezależnie od tego, czy sprawca i ofiara dzielą miejsce zamieszkania, czy też nie (art. 3 ust. b Konwencji). Oznacza to, że oprócz rozszerzenia katalogu form przemocy w rodzinie o przemoc ekonomiczną zwiększa się również krąg podmiotów, których może dotyczyć zjawisko przemocy w rodzinie o byłych małżonków lub partnerów. W tym miejscu należy jednak podkreślić, że pomimo, iż w hierarchii źródeł prawa umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, w sytuacji kiedy nie da się jej pogodzić z umową międzynarodową, to do czasu wprowadzenia zmian do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie należy stosować obowiązujące przepisy prawa bez ich rozszerzania.

3. Fazy przemocy w rodzinie

Przemoc w rodzinie nie jest zjawiskiem jednostajnym i przeważnie przechodzi różne fazy, od narastającego napięcia i agresji, poprzez przemoc fizyczną, często i psychiczną, do okresu spokoju, tzw. fazy „miodowego miesiąca”, po której cykl zwykle się powtarza, choć spokojniejsze okresy pojawiają się coraz rzadziej lub trwają krócej.

W przypadku gdy osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie jest osoba uzależniona od alkoholu podejmowane działania są utrudnione ze względu na występujące współzależnienie. W tym miejscu należy również wskazać, że podejmowanie działań w rodzinie, w której występuje przemoc z uwagi na różne mechanizmy psychologiczne oraz tzw. fazę „miodowego miesiąca” jest bardzo trudne. Osoba doznająca przemocy często wycofuje się z podjętych działań zmierzających do zmiany sytuacji, a nawet zaprzecza temu, że wobec niej stosowana jest przemoc. Kolejny raz daje osobie stosującej przemoc szansę na zamianę, wręcz wierzy w to, że tym razem się zmieni. Dlatego, aby po pierwsze skutecznie działać, po drugie nie wypalić się należy poznać i zrozumieć mechanizm działania rodziny przemocowej oraz portret psychologiczny osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą a także osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

4. Formy przemocy w rodzinie:

- przemoc fizyczna,
- przemoc emocjonalna,
- przemoc seksualna,
- zaniedbywanie,
- przemoc ekonomiczna.

Należy podkreślić, że zgodnie z Konwencją Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet oraz przemocy domowej dziecko, które jest świadkiem przemocy w rodzinie należy traktować jako osobę doznającą przemocy w rodzinie.

5. Zespół interdyscyplinarny

Znowelizowana w 2010 r. ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada na gminy obowiązek powołania zespołów interdyscyplinarnych, który realizuje działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie. Ponadto, do jego zadań należy między innymi diagnozowanie problemów przemocy w rodzinie, podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku. W art. 9a ust. 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wskazane są podmioty wchodzące w skład gminnego zespołu interdyscyplinarnego. Art. 9a.

1. Gmina podejmuje działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym.
2. Zespół interdyscyplinarny powołuje wójt, burmistrz albo prezydent miasta.
3. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele:
  - 1) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
  - 2) gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
  - 3) Policji;
  - 4) oświaty;
  - 5) ochrony zdrowia;
  - 6) organizacji pozarządowych.
4. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi także kuratorzy sądowi.
5. W skład zespołu interdyscyplinarnego mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele podmiotów innych niż określone w ust. 3, działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
6. Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego jest wybierany na pierwszym posiedzeniu zespołu spośród jego członków.
7. Posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego odbywają się w zależności od potrzeb, jednak nie rzadziej niż raz na trzy miesiące.
8. Zespół interdyscyplinarny działa na podstawie porozumień zawartych między wójtem, burmistrzem albo prezydentem miasta a podmiotami, o których mowa w ust. 3 lub 5.
9. Obsługę organizacyjno-techniczną zespołu interdyscyplinarnego zapewnia ośrodek pomocy społecznej.
10. Zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych

z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach.

11. W skład grup roboczych wchodzi przedstawiciele:

- 1) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- 2) gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- 3) Policji;
- 4) oświaty;
- 5) ochrony zdrowia.

12. W skład grup roboczych mogą wchodzić także kuratorzy sądowi, a także przedstawiciele innych podmiotów, specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

13. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych wykonują zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych.

14. Prace w ramach grup roboczych są prowadzone w zależności od potrzeb zgłaszanych przez zespół interdyscyplinarny lub wynikających z problemów występujących w indywidualnych przypadkach.

15. Rada gminy określi, w drodze uchwały, tryb i sposób powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania.

Grupy robocze powoływane są w konkretnej sytuacji, do pomocy konkretnej rodziny. Praktyka pokazuje różną interpretację ust. 10, tzn. powoływanie grup roboczych przez zespoły interdyscyplinarne tylko do rozwiązywania problemu przemocy w niektórych rodzinach. W pozostałych przypadkach rodzinami, w których występuje przemoc zajmuje się zespół interdyscyplinarny. Wśród osób zajmujących się problematyką przemocy w rodzinie zdania w zakresie powyższej interpretacji są podzielone. Jednakże większość osób zajmujących się powyższą tematyką uważa, że zapis ust. 10 dotyczy małych gminom, gdzie członkowie grupy roboczej byłiby również członkami zespołu interdyscyplinarnego. Wówczas tworzenie grupy roboczej byłoby sztuczne. Natomiast w przypadku większych zespołów interdyscyplinarnych, w każdym przypadku należy tworzyć grupy robocze.

Do zadań grupy roboczej należy między innymi opracowanie i realizację planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie, monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz dokumentowanie działań podejmowanych w tych rodzinach. Należy podkreślić, że dobrze działający zespół interdyscyplinarny/grupa robocza, po pierwsze będzie koordynował działania poszczególnych podmiotów, po drugie w krótkim czasie po „kryzysie w rodzinie” będzie mógł skierować konkretną ofertę pomocy. Co istotne, osoba doznająca przemocy w rodzinie nie będzie „odbijała się od drzwi” poszczególnych instytucji, a w jednym miejscu może uzyskać kompleksową pomoc.

Art. 9c ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zawiera jedno z bardzo ważnych uprawnień, które zostało nadane członkom zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych mianowicie prawo przetwarzania danych osób dotkniętych przemocą w rodzinie oraz sprawców tej przemocy w zakresie stanu zdrowia, nałogów, skazań, orzeczeń o ukaraniu. Bez tego zapisu niemożliwe było przekazywanie informacji o konkretnej rodzinie z uwagi na przepisy ustawy z dnia z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2015 poz. 2135 z późn. zm.). Przepis ten pozwala na wymianę informacji o konkretnych osobach, w tym wymianę tak zwanych danych wrażliwych, co przyczyniło się do skuteczniejszej pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie. Należy też pamiętać o osobach stosujących przemoc w rodzinie, że informacje te mogą przyczynić się do podjęcia skuteczniejszych działań wobec nich, np. poprzez skierowanie na leczenie odwykowe lub psychiatryczne jeżeli zaburzenia te mają wpływ na jego zachowanie.

W ust. 2 mamy doczynienia z przestrzeganiem tajemnicy służbowej przez członków zespołu interdyscyplinarnego i grup roboczych w zakresie wszelkich informacji i danych, które uzyskali przy realizacji zadań. Co warte jest podkreślenia, że obowiązek przestrzegania tajemnicy służbowej obowiązuje również po ustaniu członkostwa w zespole interdyscyplinarnym lub w grupie roboczej.

6. Procedura „Niebieskie Karty” - interwencja

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w art. 9d wskazuje, że podejmowanie interwencji w rodzinie, w której występuje przemoc odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty”, która obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia.

Należy podkreślić, że wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” nie wymaga zgody osoby doznającej przemocy w rodzinie. Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez zespoły interdyscyplinarne lub grupy robocze, których zadaniem jest między innymi koordynowanie działań wszystkich podmiotów zaangażowanych w kryzys konkretnej rodziny i opracowanie indywidualnych planów pomocy w rodzinach dotkniętych przemocą.

Wszczynając procedurę, podejmuje się działania interwencyjne mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta-A” przez jeden z pięciu wymienionych wcześniej podmiotów, w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie. Należy wskazać, że przedstawiciel oświaty (szkoła powinna określić, czy każdy nauczyciel, czy tylko pedagog szkolny) ma obowiązek wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” w przypadku powzięcia w toku prowadzonych czynności zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie. Oznacza to, że decyzje o wszczęciu procedury „Niebieskie Karty” nauczyciel podejmuje w sytuacji kiedy zauważy, że dziecko może być krzywdzone przez osoby najbliższe, że osoba, która kontaktuje się ze szkołą może doznawać przemocy w rodzinie ale również i wtedy kiedy do szkoły przejdzie sąsiadka ucznia i nas poinformuje o tym, że za ścianą występuje zjawisko przemocy w rodzinie.

W § 2 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” opisane jest wszczęcie procedury „Niebieskie Karty”. Jak już powyżej wskazano, wszczęcie procedury następuje poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” i nie wymaga zgody osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, ale powinno się odbyć w obecności tej osoby. Zdarzają się jednak takie sytuacje, kiedy osoba, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, po przybyciu jednego z uprawnionych podmiotów jest nieobecna. Jednakże należy wskazać, że w przypadku placówek oświatowych takie sytuacje nie będą miały zastosowania.

Placówki oświatowe w swojej codziennej pracy najczęściej, choć nie tylko, będą miały do czynienia z podejrzeniem stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka. W tej sytuacji (§ 5 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”) należy pamiętać, że czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury muszą być

przeprowadzone w obecności rodzica lub opiekuna prawnego lub faktycznego (niekrzywdzącego). Oczywiście zdarzyć się mogą również i takie sytuacje, w których osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc wobec dziecka, są rodzice lub opiekunowie. W tym przypadku czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury „Niebieskie Karty” przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 §11 kodeksu karnego. Mogą zdarzyć się i takie sytuacje kiedy nie będzie żadnej osoby dorosłej, w obecności której można byłoby wypełnić formularz „Niebieska Karta – A”. W obecnym stanie prawnym przepisy takiej sytuacji nie przewidują, ale nie oznacza to, że nie wszczyna się procedury „Niebieskie Karty”. Wówczas można wypełnić formularz „Niebieska Karta – A” w obecności osoby, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy wobec dziecka (np. sąsiadka, nauczyciel, która podejrzewa, że dziecko jest krzywdzone). Wskazany byłoby również przeprowadzać wszystkie czynności wobec dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie, w obecności psychologa. Wypełniając formularz „Niebieska Karta – A” należy pamiętać aby przeprowadzając rozmowę z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie przeprowadzać w warunkach gwarantujących swobodę wypowiedzi, zapewniających jej bezpieczeństwo oraz z poszanowaniem jej godności. Ważne jest aby wypełnianie formularza „Niebieska Karta - A” nie było mechanicznym zadawaniem pytań z formularza, ale rozmową podczas której zostanie uzupełniony formularz. Oczywiście wymaga to znajomości treści zawartych w formularzu. Przedstawiciele oświaty są w dość komfortowej sytuacji, gdyż podczas wypełniania formularza mogą spokojnie prowadzić rozmowę z osobą doznającą przemocy. Formularz „Niebieska Karta - A” składa się z XXI. części. Przedstawiciel oświaty wypełnia tylko części I - XV oraz XIX - XXI. W przypadku kiedy osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie jest nieletni, zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej nie należy wszczynać procedury „Niebieskie Karty” a tylko podjąć działania wychowawcze, jeżeli jest to możliwe to zmotywować do działań terapeutycznych i powiadomić Sąd Rejonowy Wydział Rodzinny i Nieletnich.

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie należy przekazać jej formularz „Niebieska Karta – B”. W formularzu tym znajdują się między innymi informacje na temat najczęstszych form przemocy, obowiązków Policji, prokuratora, wyciągu z przepisów karnych oraz informacje o instytucjach i organizacjach udzielających pomocy. Ponadto, znajduje się tabela, w której należy wpisać lokalne placówki udzielające pomocy osobom doznającym przemocy w rodzinie. Bardzo ważne jest aby przed wręczeniem osobie doznającej przemocy uzupełnić te informacje. Jeżeli osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, wówczas formularz ten przekazujemy rodzicowi, opiekunowi albo, osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie (nie dajemy go dziecku).

Wzory formularzy „Niebieska Karta – A” (sporządzany w związku z wszczęciem procedury), „Niebieska Karta – B” (pouczenie dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie), „Niebieska Karta – C” (wypełniana na posiedzeniu przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą podczas rozmowy z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie), „Niebieska Karta – D” (wypełniana na posiedzeniu przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą podczas rozmowy z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie) stanowią załącznik do rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”. Wypełniony formularz „Niebieska Karta – A” należy niezwłocznie, lecz nie później niż w ciągu 7 dni przekazać przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego, a kopie pozostawić u wszczynającego procedurę (czyli sporządzającego formularz „Niebieska Karta – A”).

Jeżeli w trakcie działań dokonywanych w ramach zadań zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej zachodzi podejrzenie, że osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, po raz kolejny dopuściła się stosowania przemocy w rodzinie należy wypełnić formularz „Niebieska Karta – A” tylko w zakresie niezbędnym do udokumentowania nowego zdarzenia i również przesłać go przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego. Należy również pamiętać, że wszystkie działania podejmowane wobec rodziny, w której istnieje podejrzenie występowania przemocy należy dokumentować. Rozporządzenie w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” nie określa w jaki sposób to należy robić i gdzie gromadzić ową dokumentację. Kwestię tą powinno się uregulować w ramach każdego zespołu interdyscyplinarnego. Jednym z możliwych rozwiązań jest aby każdy podmiot u siebie gromadził dokumentację z podejmowane przez siebie czynności, a w dokumentacji zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej znajdował się tylko protokół ze spotkań, w którym odnotowane powinno być jaki podmiot i co zrobił, formularze „Niebieskie Karty” (wszystkie A, B, C i D) oraz indywidualny plan pomocy oraz dokumentacja związana z zakończeniem procedury. Innym rozwiązaniem jest przekazywanie oryginałów całej dokumentacji (bez znaczenia przez kogo wytworzonej) do dokumentacji zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

W rozporządzeniu w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” od §11 do §15 opisane są zadania jakie w ramach procedury należą do pracowników socjalnych, przedstawicieli gminnych/miejskich komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, służby zdrowia i pracowników oświaty.

W ramach procedury przedstawiciel oświaty (§ 15 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”) ma obowiązek udzielić kompleksowej informacji o możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Powinien również udzielić informacji na temat możliwości podjęcia dalszych działań, które mają na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. Jeżeli jest taka potrzeba to organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej. Przedstawiciel oświaty może również prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemocą w rodzinie. Rozmowa ta może dotyczyć wyłącznie konsekwencji stosowania przemocy w rodzinie oraz informacji o możliwościach leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno - edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

Bardzo ważnym zadaniem przedstawiciela oświaty w ramach procedury „Niebieskie Karty” jest diagnozowanie sytuacji i potrzeb osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w tym w szczególności wobec dzieci.

Na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego/grupy roboczej przewodniczący zaprasza osobę, co do której istnieje podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Podczas tego spotkania między innymi wypełnia się formularz „Niebieska Karta – C” oraz sporządza indywidualny plan pomocy, który obejmuje ogół działań podejmowanych przez osobę doznającą przemocy w rodzinie oraz podmioty zobowiązane do podejmowania działań w ramach procedury „Niebieskie Karty”, w celu poprawy sytuacji życiowej tej osoby oraz jej rodziny. Tworząc indywidualny plan pomocy należy wsłuchać się w oczekiwania i potrzeby osoby, której ma on dotyczyć a nie być planem, który dla osoby doznającej przemocy w rodzinie stworzył zespół interdyscyplinarny/grupa robocza. Indywidualny plan pomocy może ulegać zmianie w zależności od potrzeb i sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. Na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego/grupy roboczej nie zapraszamy dziecka, które doznaje przemocy w rodzinie. Należy pamiętać, że niestawiennictwo osoby doznającej przemocy na posiedzeniu zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej nie wstrzymuje prac (§ 8 ust. 2 i 5 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”).

Na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie (§ 17 ust. 1 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”). W trakcie spotkania członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej wypełniają formularz „Niebieska Karta - D” (§ 8 ust.6 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”).

Ważne jest aby spotkania z osobami, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie oraz osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie nie były organizowane w tym samym miejscu i czasie. (§ 17 ust. 2 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”). Organizując spotkania należy dołożyć wszelkich starań aby osoby te nie miały możliwości się spotkać.

Zgodnie z § 18 rozporządzenia w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” zakończenie procedury następuje w przypadku:

- 1) ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo
- 2) rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań.

Zakończenie procedury wymaga udokumentowania w formie protokołu podpisanego przez przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego, który powinien zawierać:

- 1) dane dotyczące osób, wobec których realizowana była procedura;
- 2) datę rozpoczęcia i zakończenia procedury;
- 3) opis podjętych działań w ramach procedury.

O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty uczestniczące w procedurze po jej zakończeniu.

Podejmując działania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie należy pamiętać o kilku ważnych zasadach:

- nie należy osoby doznającej przemocy „naciskać” lecz z nią współpracować oraz informować, tzn. nie zmuszać jej do realizacji „cudzych” pomysłów i rozwiązań. Wszystkie działania muszą wychodzić od ofiary przy wsparciu osób pomagających;
- w działaniu należy pamiętać aby nie spieszyć się samemu ale i nie pospieszać ofiary, należy uszanować tempo zmian na jakie gotowa jest ofiara przemocy;
- należy stosować zasadę małych kroków tzn. należy szukać małych lecz realnych rozwiązań;
- ważne jest aby osobę doznającą przemocy wysyłać do drugiego człowieka, a nie do instytucji (temu między innymi służą grupy robocze);
- osobę doznającą przemocy należy uczyć działania, a nie wymagać od niej działania.

Oczywiście takich zasad, którymi należy się kierować pomagając ofiarom, co do których istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie jest znacznie więcej, ale zawsze należy pamiętać, że to jest CZŁOWIEK, który wymaga pomocy, gdyż sam jest za słaby, aby przerwać przemoc i należy bardzo uważać aby nie ranić go ponownie chociażby poprzez nasze zniecierpliwienie wynikające z braku zmiany.

7. Symptomy zachowań dziecka doznającego przemocy²⁸

1. Chroni status - quo rodziny, może chronić osobę stosującą przemoc, czyli w relacji z osobami trzecimi nie ujawnia przemocy, nie potwierdza czasem bardzo klarownych podejrzeń.

2. Jest zależne od osoby stosującej przemoc nie tylko jako sprawcy, ale także jako rodzica, czy opiekuna (wiele aktów przemocy uzasadnianych i usprawiedliwianych jest dobrymi intencjami sprawcy - rodzica oraz jego oddziaływaniem wychowawczym).

3. Może wykazywać różne nadmiernie negatywne reakcje wobec osób dorosłych – np. brak zaufania, strach. Podłożem takiego zachowania jest z jednej strony to, że krzywdzenie dziecka przez rodzica czy opiekuna jest równocześnie zniszczeniem zaufania dziecka do osoby dorosłej.

Dziecko myśli: „nie warto mieć zaufania do dorosłych. Skoro mój rodzic mnie krzywdzi, to obcy dorośli też mogą”. Drugą możliwą przyczyną jest przekaz, jaki często dostają dzieci w rodzinach dotkniętych przemocą od swoich rodziców. Nakazuje on, aby nie ufać, nie otwierać się na pracowników instytucji, nie ujawniać spraw domowych.

4. Nie ma marzeń. Charakterystycznym elementem świata dziecka krzywdzonego jest ich brak.

Dzieci w rodzinach dotkniętych przemocą koncentrują się na życiu z dnia na dzień. Ważne jest, aby przetrwać bieżący czas. Ważne, aby uniknąć kolejny raz przykrych zdarzeń. W związku z tym dzieci krzywdzone zwykle nie snują pozytywnych planów na przyszłość. Żadne dziecko nie chce wychowywać się w przemoc. Każde potrzebuje miłości i spokoju. Jednak życie wielokrotnie pokazało dzieciom w rodzinie z problemem przemocy, że nie jest ważne to, czego chcą lub potrzebują. W związku z tym nauczyły się nie mieć marzeń.

---

28. Opracowanie na podstawie Projektu „Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej” współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego realizowanego przez Wspólnotę Roboczą Związków Organizacji Socjalnych

5. Wymaga ochrony, pomocy rodzica niekrzywdzącego. Jest to bardzo ważna osoba, która może dać dziecku wsparcie. Stanowi ona ogromny zasób w procesie pomagania dziecku. Podczas pracy z rodziną pracownik socjalny powinien pozyskać ją jako sojusznika do działania.

8. Osoba stosująca przemoc – dziecko

Dzieci stosujące przemoc wobec innych stanowią grupę, przysparzającą wielu trudności osobom, które chcą im pomóc. Wynikają one z tego, że z jednej strony jako sprawcy powinni ponosić konsekwencje swojego działania. Z drugiej jednak nadal są dziećmi, czyli tymi, wobec których powinny być stosowane zaradcze środki wychowawcze. Stosowanie przemocy przez dziecko jest najczęściej wyrazem:

- braku wiedzy co do konsekwencji czynu,
- potrzeby odreagowania nieprzyjemnych emocji, takich jak gniew, złość, strach, przerażenie, bezradność w relacjach z innymi,
- powielania wzorów przemocy, które są dziecku znane z wcześniejszych doświadczeń,
- braku umiejętności współpracy z innymi osobami, szczególnie radzenia sobie z frustracją, z różnicami występującymi w przekonaniach, postawach, działaniach między ludźmi,
- zemsty za wcześniej doznaną krzywdę.

Podstawowe charakterystyczne dla tej grupy problemy dotyczą tego, że dziecko jako sprawca przemocy:

1. Chętnie chowa się za etykietą: „jestem sam ofiarą” chcąc w ten sposób uniknąć konsekwencji swoich zachowań. Często, kiedy rozmawiamy z dzieckiem będącym jednocześnie sprawcą przemocy, na pierwszy plan wysuwa ono perspektywę tego, że samo kiedyś było krzywdzone, lub obecnie jest krzywdzone.

2. Boryka się z problemem, jakim jest brak umiejętności powstrzymywania się od impulsów lub pozorowanie takiego braku. Dziecko podejmuje starania, aby zmienić swoje zachowanie, lecz bywa to bardzo trudne i wymaga najczęściej współpracy z rodzicami oraz dość długiego czasu, aby osiągnąć poprawę. Im starsze jest dziecko, tym trudniej skutecznie korygować w/w zachowania.

3. Częsty problem współwystępujący: demoralizacja, używanie alkoholu, papierosów, zachowania aspołeczne, brak zainteresowań.

4. Obraz sprawcy miesza się z obrazem ofiary, co zawiera pułapkę dla np. pracownika socjalnego zakwalifikowania dziecka jako ofiary lub sprawcy.

5. Wykazuje zwiększoną potrzebę stymulacji różnymi bodźcami. Kiedy w życiu dziecka panuje spokój, odbierany jest on jako nuda, brak doznań. Stąd pojawiają się u dziecka inicjatywy, aby w różny sposób zwiększać poziom adrenaliny w organizmie, np. pod postacią zachowań o charakterze przemocy.

6. Chętnie angażuje się w grupy rówieśnicze, które akceptują zachowania o charakterze przemocy. Może szukać w nich zrozumienia, którego nie dostaje w rodzinie, ani w innych grupach rówieśniczych (np. szkolnych).

9. Jak rozmawiać z dzieckiem pokrzywdzonym?

1. Zadbaj o sprzyjające warunki rozmowy:

a) oddzielny pokój,

b) z dala od osób postronnych,

c) brak pośpiechu.

2. Przyjmij pozycję ciała dostosowaną do pozycji dziecka – usiądź lub przykucnij.

3. Używaj języka zrozumiałego dla dziecka.

4. Okazuj dziecku szacunek, akceptację i empatyczne zrozumienie.

5. Bądź cierpliwy – dziecko może zaprzeczać prawdzie.

6. Nie naciskaj na dziecko – wyznaczenie całej prawdy może łączyć się z ogromnym lękiem.

7. Unikaj naprowadzania dziecka na odpowiedzi, które chciałbyś usłyszeć.

8. Okaż zrozumienie, że nie łatwo jest mówić o trudnych sprawach, zwłaszcza jeśli dotyczą rodziny.

9. Pochwal za odwagę podjęcia rozmowy tj. nie za treść rozmowy, lecz za to, że mówi.

10. Bądź świadomy oznak zaniepokojenia dziecka o los rodziców – nie wypowiadaj przy nim negatywnych opinii o rodzicach.

11. Nazwij przemoc – przemocą i pokaż dziecku, że nie jest winne tego, co zrobił dorosły.

12. Wesprzyj dziecko – utwierdź w przekonaniu, że nie tylko je to spotkało, że wiele dzieci przeżywa podobne problemy.

13. Wyjaśnij dziecku w przystępny sposób, co zamierzasz dalej robić.

Pamiętaj, jak trudna jest sytuacja dziecka ze względu na:

- wstyd,

- poczucie winy,

- strach przed ponownym skrzywdzeniem,

- tajemnicę,

- lojalność wobec sprawcy przemocy.

TEZY I PYTANIA DO DYSKUSJI DLA WYCHOWAWCÓW, PEDAGOGÓW I ANIMATORÓW PRACY Z MŁODZIEŻĄ

FAKTY I MITY NA TEMAT UŻYWANIA ALKOHOLU I ŚRODKÓW PSYCHOAKTYWNYCH:

Prowadzący przedstawia uczniom tezy na temat używania alkoholu i substancji psychoaktywnych, poddając je pod dyskusję w grupie. Uczniowie przypisują każdą tezę do jednej z dwóch kategorii: FAKT/ MIT i omawiają każdą z nich. Prowadzący kolejno argumentuje zgłaszane przez uczestników tezy o nieszkodliwości omawianych używek, prowadząc do wniosków dotyczących szkodliwości zdrowotnych, rodzinnych, środowiskowych i społecznych. Prowadzący moderuje dyskusję tak, aby uczniowie sami korygowali błędnie zaklasyfikowane opinie. Jeśli młodzież nie posłuży się w dyskusji argumentami przedstawionymi poniżej, prowadzący przedstawia je grupie.

1. Piwo i wino to nie jest prawdziwy (mocny) alkohol.

Niezależnie od smaku, zapachu, koloru – wszystkie napoje alkoholowe zawierają alkohol etylowy. W piwie jest zwykle 5% alkoholu, w winie ok. 10-12%. (Napojem alkoholowym w rozumieniu niniejszej ustawy jest produkt przeznaczony do spożycia zawierający alkohol etylowy pochodzenia rolniczego w stężeniu przekraczającym 0,5% objętościowych alkoholu; art. 46, ust. 1 Ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi).

2. Od piwa nie można się uzależnić.

Częste picie piwa może prowadzić do uzależnienia. Znane są przypadki osób, które popadły w problemy alkoholowe i musiały się leczyć, choć z napojów alkoholowych piły tylko piwo.

3. Alkohol rozgrzewa i zapobiega wychłodzeniu organizmu.

Wbrew obiegowej opinii alkohol zwiększa ryzyko wychłodzenia organizmu. Alkohol powoduje rozszerzenie naczyń skóry, i w pierwszej chwili, daje subiektywne poczucie rozgrzania. W rzeczywistości powoduje to szybką utratę ciepła. Tak naprawdę, przez działanie alkoholu – ciepło dużo szybciej zostaje z organizmu odparowane, czyli powoduje on szybszą utratę ciepła. Po wypiciu większych dawek alkoholu bilans cieplny jest zawsze ujemny.

4. Niewielka ilość alkoholu pomaga w osiągnięciu dobrych wyników w egzaminach.

Alkohol obniża sprawność intelektualną i zmniejsza krytycyzm myślenia. Obniżenie sprawności intelektualnej nie jest zwykle zauważane przez osoby będące pod wpływem alkoholu, ponieważ jednocześnie alkohol zwiększa u nich nadmiernie optymistyczną ocenę własnych możliwości.

5. Mocna kawa przyspiesza spalanie alkoholu w organizmie.

Szybkość, z jaką organizm przetwarza alkohol (pozbywa się go) jest stała. Nie ma dobrych sposobów, żeby to przyspieszyć. Nie można szybciej wytrzeźwieć przez intensywny wysiłek fizyczny, wypicie mocnej kawy, kąpiel pod zimnym prysznicem, itp.

6. Słodkie, gotowe drinki alkoholowe sprzedawane w małych butelkach może kupować młodzież, która ukończyła 16 lat. Wszystkie napoje alkoholowe w Polsce można sprzedawać tylko osobom pełnoletnim.

7. Człowiek z tzw. „mocną głową” może pić bez ograniczeń.

Efekt tzw. „mocnej głowy” jest zwykle związany z rozwojem tolerancji organizmu na alkohol. Gdy człowiek pije alkohol często, jego organizm przyzwyczaja się do alkoholu i potrzebuje coraz większych ilości, żeby np. się upić. Wzrost tolerancji nie oznacza jakiegś nadzwyczajnej odporności człowieka na alkohol. Wprost przeciwnie, jest jednym z sygnałów ostrzegawczych dla człowieka nadużywającego alkoholu. Dalsze picie może powodować kolejne zmiany w reakcji organizmu na alkohol i w konsekwencji prowadzić do uzależnienia.

8. Marihuana nie uzależnia

Tetrahydrokannabinol (w skrócie: THC) zawarty w konopiach (marihuanie) w czystej postaci ma niewielkie właściwości uzależniające fizycznie. Jednak uzależnienie psychiczne następuje szybciej niż w przypadku alkoholu. Głód psychiczny dużo trudniej przezwyciężyć, bo wspomagają go tzw. mechanizmy uzależnienia.

THC odkłada się w tkance tłuszczowej mózgu, którego komórki składają się w dużej części z lipidów. THC umiejscawia się w okolicy synaps, zaburzając przepływ impulsów nerwowych. Mózg przyzwyczaja się do takiej sytuacji. Przy długotrwałym używaniu THC może dojść do wywoływania chorób i zaburzeń psychicznych.

9. Marihuana jest półlegalna.

W Polsce marihuana jest całkowicie nielegalna. Oznacza to, że można iść do więzienia za posiadanie najmniejszej nawet ilości - grozi za to do 3 lat. Za handel grozi 8 lat więzienia, za częstowanie innych - 3 lata lub 5 lat. Za hodowaną w doniczce roślinę prawo przewiduje karę do 2 lat więzienia. Przewożenie marihuany przez granicę to ryzyko utraty wolności na 5 lat.

10. Co to są substancje psychoaktywne?

Są to wszystkie środki, które wpływają na świadomość m.in. NARKOTYKI (NP. MARIHUANA, AMFETAMINA, HEROINA, EXTASY I INNE), ALKOHOL, NIKOTYNA, KOFEINA, KLEJE I ROPUSZCZALNIKI, LEKI (BENZODIAZEPINY I BARBITURANY), DOPALACZE.

11. Są mniej i bardziej szkodliwe substancje np. miękkie i twarde narkotyki, legalne dopalacze? WSZYSTKIE NARKOTYKI i DOPALACZE są tak samo niebezpieczne, ponieważ są to substancje psychoaktywne, wpływają na naszą świadomość i uzależniają.

12. Czy substancje psychoaktywne przynoszą tylko straty?

Wiele substancji psychoaktywnych w pierwszej fazie używania daje dużo pozornych, zysków, gdyby tak nie było nikt by się nieuzależniał, należy jednak pamiętać, że potem ZAWSZE POJAWIAJĄ SIĘ STRATY, który są znacznie większe.

13. Dopalacze to substancje o naturalnym pochodzeniu zawsze są bezpieczne?

Dopalacze to w większości substancje chemiczne, często mieszane z naturalnymi składnikami. Są tak samo szkodliwe jak narkotyki.

14. Czy każda substancja psychoaktywna uzależnia?

KAŻDA SUBSTANCJA PSYCHOAKTYWNA UZALEŻNIA. Możemy wprowadzić podział na uzależnienie fizyczne oraz na uzależnienie psychiczne - oba są równie niebezpieczne i trudne do poradzenia sobie z nimi, gdy już wystąpił.

15. Osoba uzależniona to taka, która musi używać substancji zmieniającej świadomość codziennie?

Na proces uzależnienia składają się różne mechanizmy, kryteria, nie częstotliwość czy ilość zażywanych substancji jest jednoznacznym wskaźnikiem uzależnienia.

Według:

www.niebotak.pl oraz opracowania Wyższej Szkoły Nauk Społecznych PEDAGOGIUM w Warszawie

SŁOWNICZEK

Ksenofobia - niechęć, wrogość, lęk wobec obcych, przesadne wyrażanie niechęci wobec cudzoziemców. Ksenofobia może dotyczyć wszystkiego, co wiąże się z obcokrajowcami, osobami nieznanymi, innymi pod pewnymi względami. Pojawienie się ksenofobii towarzyszy zazwyczaj narastaniu w społeczeństwie nastrojów nacjonalistycznych.

Naruszenie godności osobistej. „Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie, karze ograniczenia albo pozbawienia wolności do roku. (art. 212 §1 KK). Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w §1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 212 §2 KK).

Przestępstwa ścigane z urzędu - to takie, które policja lub prokurator mają obowiązek zwalczać niezależnie od inicjatywy twojej lub innych osób. Jeżeli w jakikolwiek sposób Policja lub prokurator dowiedzą się o popełnieniu takiego przestępstwa, muszą poddać je trybowi ścigania. Są to głównie przestępstwa bardzo poważne, tj. zabójstwo, rozbój czy pobicie lub takie, które naruszają interes społeczny, tzn. zagrażają państwu lub społeczeństwu. Takimi przestępstwami są, np. korupcja, czy prowadzenie samochodu pod wpływem alkoholu. Wybrane kategorie przestępstw z KK ścigane z urzędu: - doprowadzenie małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej; - znęcanie się; - naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariusza publicznego (np. nauczyciela); - podrabianie dokumentów (np. legitymacji szkolnej); - kradzież; - rozbój; - przywłaszczenie; - oszustwo.

Rasizm - dyskryminacja rasowa – poglądy głoszące tezę o nierówności ludzi, a wynikająca z nich ideologia przyjmuje wyższość jednych ras nad innymi.

Tolerancja – oznacza postawę wykluczającą dyskryminację ludzi, których sposób postępowania oraz przynależność do danej grupy społecznej może podlegać dezaprobacie przez innych pozostających w większości społeczeństwa.

Zabójstwo – należy do najpoważniejszych przestępstw, gdyż godzi w największą wartość człowieka - jego życie. Wyrazem nadrzędności życia ludzkiego i potrzeby jego szczególnej ochrony jest uznanie prawa człowieka do życia wyrażonego zarówno w aktach międzynarodowych (art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka), jak również wprost sformułowanego w Konstytucji Rzeczypospolitej (art. 38 – „Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia”). Ochronę życia ludzkiego realizują przede wszystkim przepisy prawa karnego, zaliczając zabójstwo do najcięższych przestępstw.

Narkomania - to choroba duszy i emocji. U człowieka, który sięga po narkotyki, po pewnym czasie pojawiają się przekonania, że jest to jedyny środek, który pomaga „załatwić” różne problemy i potrzeby. Kiedy czuje się niepewnie, kupuje jeden ze specyfików, po którym ma wrażenie, że coś się w nim na

chwilę „zmienia i poprawia”. Narkotyk tłumi na chwilę jedne emocje, a nasila inne. Kiedy przestaje działać, powracają kłopoty i zmartwienia: znów pojawia się smutek lub złość. Ale złapany w narkotyczną pułapkę człowiek przestaje zauważać jak krótkie i nieprawdziwe są te zmiany. Znów chce się poczuć „dobrze” – znów bierze.

SPRAWDŹ CO SIĘ Z TOBĄ DZIEJE

Test do wykorzystania przez nauczycieli, wychowawców, pedagogów. Test dotyczy używania jakichkolwiek narkotyków/dopalaczy w czasie ostatnich 12 miesięcy. Na każde pytanie można odpowiedzieć „tak” lub „nie”²⁹.

1.	Czy zdarzyło Ci się nie pójść lub spóźnić się do szkoły z powodu narkotyków/dopalaczy?	Tak	Nie
2.	Czy z powodu używania narkotyków/dopalaczy miałeś kłopoty w szkole?	Tak	Nie
3.	Czy zdarzyło Ci się samodzielnie kupować narkotyki od dealera lub dopalacze w specjalnie do tego przeznaczonym sklepie?	Tak	Nie
4.	Czy zdarzyło Ci się wydać na narkotyki/dopalacze tak duży pieniądze, że musiałeś zrezygnować z innych rzeczy, na których Ci zależało?	Tak	Nie
5.	Czy z powodu używania narkotyków/dopalaczy miałeś kłopoty z Policją?	Tak	Nie
6.	Czy pod wpływem narkotyków/dopalaczy zrobiłeś komuś krzywdę?	Tak	Nie
7.	Czy poszukujesz mocniejszych narkotyków/dopalaczy niż te, które brałeś wcześniej?	Tak	Nie
8.	Czy często odczuwasz potrzebę wzięcia narkotyku/dopalacza?	Tak	Nie
9.	Czy zdarzyło Ci się brać narkotyki/dopalacze, gdy byłeś sam?	Tak	Nie
10.	Czy z powodu brania narkotyków/dopalaczy miałeś poważny konflikt z przyjaciółmi?	Tak	Nie

JEŻELI NA WIĘCEJ NIŻ DWA PYTANIA ODPOWIEDZIAŁEŚ „TAK”

TWOJE UŻYWANIE SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH STAŁO SIĘ JUŻ RYZYKOWNE.

NALEŻY SZUKAĆ POMOCY.

INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE

Biuro Rzecznika Praw Dziecka

00-450 Warszawa, ul. Przemysłowa 30/32

tel. (22) 583-66-00

www.brpd.gov.pl

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

00-018 Warszawa, ul. Zgoda 11,

tel. 22 - 556-44-40

www.hfhr.pl

Krajowe Biuro do spraw Przeciwdziałania Narkomanii

ul. Dereniowa 52/54

02-776 Warszawa

(+48) (22) 641 15 01; 855 54 58; 855 54 69

www.kbpn.gov.pl

www.narkomania.gov.pl

Fundacja Dzieci Niczyje

00-932 Warszawa, ul. Katowicka 31

tel. (22) 616-02-68

www.fdn.pl

Komitet Ochrony Praw Dziecka

00-629 Warszawa, ul. Oleandrów 6

tel. (22) 626-94-19

www.kopd.pl

Powiatowe/Gminne/Miejskie Centra Pomocy Rodzinie

GDZIE SZUKAĆ POMOCY?

Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska linia”

tel. 801 120 002

czynny: pon.- sob. godz. 8.00 – 22.00

niedziela i święta: godz. 8.00 – 16.00

Pomarańczowa Linia – Ogólnopolska Linia Telefoniczna

tel. 801 140 068

informacja, i konsultacje w sprawach spożywania alkoholu i środków psychoaktywnych.

czynny: pon. – pt. godz. 14.00 – 20.00

www.prom.org.pl

Ogólnopolski Telefon Zaufania dla Dzieci i Młodzieży

tel. 116 111

czynny: codziennie godz. 12.00 – 20.00

www.116111.pl

Dziecięcy Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka

tel. 800 121 212

Ogólnopolski Telefon Zaufania – Narkotyki

tel. 801 199 990

czynny codziennie w godz. 16.00-21.00

Uzależnienia behawioralne

801 889 880

czynny codziennie

w godz. 17.00-22.00

ANTYNARKOTYKOWA PORADNIA INTERNETOWA

www.narkomania.org.pl

<http://pokrzywdzeni.gov.pl/>

Serwis internetowy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem, w którym znajdują się informacje o prawach osób pokrzywdzonych przestępstwem, utworzonych w Polsce Ośrodkach Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych Przestępstwem, „Informator dla pokrzywdzonego” oraz baza danych o instytucjach i organizacjach pozarządowych udzielających ofiarom przestępstw wsparcia psychologicznego i informacji prawnej, z podziałem na województwa.

<http://www.niebieskaLinia.info/>

Serwis internetowy Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”

<http://www.niebieskaLinia.org/>

Serwis internetowy Stowarzyszenia na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”

<http://www.ore.edu.pl/>

Serwis internetowy Ośrodka Rozwoju Edukacji – publicznej placówki doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnopolskim prowadzonej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej

<http://www.lekarzureaujnaprzemoc.pl/>

Portal informacyjno-edukacyjny adresowany do pracowników ochrony zdrowia prowadzony przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w porozumieniu z Ministerstwem Zdrowia

<http://www.trr.zgora.pl/pliki/proceduryBezpieczenstwa/niebieskaKartaFDN.pdf>

Opracowanie Fundacji Dzieci Niczyje „Uwaga dziecko! Realizacja procedury „Niebieska Karta” w sytuacji przemocy w rodzinie wobec dziecka”, przewodnik dla Zespołów Interdyscyplinarnych i Grup Roboczych

<http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/przeciwdzialanie-przemocy-wobec-dzieci/informatory-i-poradniki/>

Informatory i poradniki umieszczone w serwisie internetowym Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczące przeciwdziałania przemocy wobec dzieci

http://www.ore.edu.pl/phocadownload/pracownie/wychowania_i_profilaktyki/poradnik_przemoc%20wobec%20dziecka_2.pdf

Opracowanie Ośrodka Rozwoju Edukacji Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole pod redakcją Jolanty Zmarzlik .

http://www.koalicja.org/wp-content/uploads/kodeks_bezpiecznej_opieki.pdf

Opracowanie Rzecznika Praw Dziecka, Koalicji na rzecz Rodzinnej Opieki Zastępczej i Fundacji Dzieci Niczyje Kodeks Bezpiecznej Opieki w rodzicielstwie zastępczym

Zdjęcia:

Michał Charyton, Monika Kaiser-Maciejczak, Wojciech Kozioł, Tomasz Pyrak, Maciej Tomaszewski, Andrzej Tomczuk, Grzegorz Utnik.

Projekt graficzny i skład:

The Ideas - Marek Dembiński